

Caminant a través de la història

Pseudònim: Monol

ÍNDIX

Introducció.....	0
La història de Quart.....	2
Les llegendes.....	13
La Ruta.....	25
La ruta principal.....	25
El Surolí.....	28
El sastre i el llop.....	29
Els codis QR.....	32
El vídeo.....	34
Classificació de plantes.....	35
Receptes casolanes fetes amb les plantes obtingudes.....	50
Memòria històrica: La Conxita.....	52
Conclusions.....	55
Agraïments.....	57
Bibliografia i webgrafia.....	58

1.INTRODUCCIÓ:

Aquest treball està dividit en dues parts: la part teòrica i la part pràctica. La part teòrica consisteix solament en la història del poble on tot aquest treball es duu a terme: Quart.

La segona part, la pràctica, molt més extensa, recull un camp molt ampli. Comença amb la compilació de llegendes reunides gràcies al llibre El poble dels cent focs de Xavier Cortadellas i la honorable i increïble memòria popular de Conxita Sagué. Tot seguit es troba la ubicació d'aquestes llegendes en el seu lloc d'origen, totes nascudes a l'interior de les Gavarres. Segueix amb les rutes en qüestió que he treballat per tal d'aconseguir la meua principal fita: unir les històries amb el seu paisatge, especificant la seva durada i dificultat. El següent apartat fa l'esment de com s'ha intentat popularitzar aquesta ruta en bàsicament dues vies: la implantació de codis QR en els espais pertinents i la producció d'un vídeo promocional que es trobarà penjat a la web de Quart juntament on actualment es troben les llegendes en qüestió. Per acabar, s'ha reservat un petit espai per a la classificació de plantes que engloba la ruta amb les següents distincions: nom científic i fotografia, nom comú i origen, família, característiques, propietats i usos. En l'apartat següent s'hi troben afegits un remei casolà i una melmelada que es poden realitzar amb plantes concretes de les classificades anteriorment.

Tot el treball es va iniciar amb l'objectiu principal de recobrar la cultura popular del poble, que altrament estava quedant oblidada, i unir-la amb el seu factor més primordial que és el seu origen. Així doncs, amb aquesta idea en ment, he fet tot el que he cregut possible i convenient perquè aquestes llegendes tornessin a sortir a la llum i els seu coneixement es trobés a l'abast de tothom. El segon objectiu era realitzar una ruta saludable per induir a l'esport en un dels espais més verds de la província de Girona: les Gavarres. Així doncs, unint les llegendes amb el paisatge on van ser originades, varen sortir tres rutes que compleixen aquest fet. El tercer punt que volia treballar era poder reconèixer les plantes de l'entorn, una pràctica molt habitual antany però que darrerament està quedant en desús i, a més, saber-ne alguna recepta per poder treballar amb elles. Per últim volia, d'alguna manera, involucrar com més quartins possible a perpetuar la memòria de la seva pròpia terra. Amb la inestimable ajuda de l'ajuntament he pogut aconseguir el meu objectiu penjant a la pàgina web totes les llegendes traduïdes en diferents idiomes (català, castellà i anglès) i així poder-ne extreure també el QR i, amb la magnífica participació de la gent del poble, gent anònima alguns dels

alguns dels quals ni tan sols coneixia, que s'han animat a participar en el vídeo per promocionar les històries, per alguns desconegudes, del seu poble.

Aquest treball ha procurat ser sempre el més acurat possible, amb alguns possibles errors o incerteses que formen part de les pròpies llegendes i memòries populars i que les fan tan úniques i misterioses que ens indueixen a perpetuar-ne el seu record.

2.LA HISTÒRIA DE QUART

Geogràficament, Quart es troba al sud de la ciutat de Girona, dins la comarca del Gironès, delimitat per l'Onyar per un costat i les Gavarres per l'altre. El municipi de Quart engloba sis nuclis urbans: Quart, Palol d'Onyar, la Creueta, el Castellar, St Mateu de Montnegre i Montnegre. Al voltant del 85% del municipi està ocupat per el bosc del es Gavarres i el restant 15% s'hi concentra tota la població i activitat econòmica de Quart, d'aquí la importància i la influència del bosc en el poble.

Fotografia 1: Mapa de la comarca del Gironès amb el poble de Quart marcat

Les primeres restes de civilització a Quart es troben a la Creueta, concretament al puig d'en Rovira i resulten ser un assentament ibèric. Descobertes per l'arqueòleg Francesc Ruiró el 1932, es creu que va estar habitat des del sVaC al llaC, cosa que significa que la presència de

Fotografia 2: Assentament ibèric de la Creueta

població dins el territori de Quart data de més de 2500 anys enrere. Els íbers foren els primers pobladors de la Comarca i se sap que hi havia altres assentaments contemporanis a l'esmentat a llocs com Sant Julià de Ramis, Estanyols, St Gergori i Canet d'Adobar entre d'altres.

En el mateix assentament s'hi trobaren monedes gregues encunyades el sIII aC, això és durant la Segona Guerra Púnica, quan els romans entraren a la Península Ibèrica per combatre als cartaginesos liderats per Aníbal.

Dins el mateix assentament també s'hi trobaren peces de ceràmica que, per a Quart, tenen un valor de vital importància doncs demostra que la indústria terrissera, que tanta fama li ha donat al poble, té uns orígens de més de 2000 anys d'antiguitat. Se sap també que hi ha un altre assentament dins el territori del poble que podia datar d'entre el 300 i 50 aC però malauradament encara està per excavar.

A Quart, com a molts altres llocs, fou colonitzada pels romans i romanitzada. D'aquesta etapa, però, no hi queda més que alguns fragments de gerrets, teules i els topònims. D'aquí faré

especial esment al nom de Quart. La primera aparició de tal nom sorgí en el nom de la parròquia del poble documentada com *Sancta Margarida de Quarto* i al 1047 en un document en què se citava *in villa de Quart vel in oerganta*, ambdós es troben avui a la Col·lecció Diplomàtica de la Seu de Girona. Així doncs, s'arribà a la conclusió que el nom de Quart prové del molt llatí "QUARTUM" que literalment vol dir "quatre". Més concretament, l'expressió completa era "QUARTO MILLIARIO" que significava "situat a quatre milles" (de distància de l'inici de la carretera o d'un lloc principal). Per tant, el nom de Quart prové de la seva situació geogràfica respecte a la ciutat principal que li cau més a la vora, és a dir, Girona. Contant que una milla romana equival a 1479m, multiplicat per quatre, dóna una distància bastant aproximada a la que hi ha actualment entre Quart i Girona. Cal esmentar que el nom de Quart es prou comú ja que es troba també en altres topònims com Quart de les Valls i Quart de Poblet, ambdós poblacions del País Valencià o inclús a altres països com una població anomenada Quart que es troba a Itàlia. Els noms dels altres nuclis urbans corresponen a "PALATIOLU-PALATIUM" (palau) per a Palol d'Onyar, "CASTELLARE" (castell) pel Castellar, "MONTE NIGRUM" (muntanya negra, densa) per a Montnegre.

Com a fet curiós, les especificacions que acompanyen al nom dels nuclis com "de la Selva", prové del mot llatí "SILVA-SILVAE" que significa "bosc" i que té apel·lació, òbviament, a la boscúria de les Gavarres, tan present en la seva història. Els noms dels masos, alguns dels quals esmentaré durant el treball, solen provenir de tres fonts: oficis, malnoms i motius i noms i cognoms. Hi ha alguns turons que, en conseqüència del mas que hi havia, han adquirit el seu nom com Can Montalt.

De l'Edat Medieval, l'única informació que ens ha arribat a sigut a través de les esglésies del municipi. Al territori de Quart n'hi ha quatre: Santa Margarida de Quart, Sant Sadurní de Palol d'Onyar, Sant Martí del Castellar, Sant Mateu de Montnegre i Santa Maria de Montnegre (aquesta última era una ermita que depenia de l'església de Sant Mateu de Montnegre).

Se'n sap també de l'existència de dos edificis religiosos més d'aquella època que no han sobreviscut als nostres dies. Aquests són: l'ermita de Santa Mena (prop de Can Batlle, va durar fins el segle XIX) i la parròquia de Montall (sense localització).

Com a tots els pobles de l'època, per a Quart l'església era l'eix vertebrador de la població ja que representava una organització més eficaç i severa que la civil i conseqüentment es convertí en el punt de referència de la vida del municipi. L'espai situat a l'entorn d'aquestes esglésies, anomenat sagrera o cellera, fou, en molts indrets, l'origen de poblacions.

Fotografia 3: Església de Santa Margarida de Quart

Les esglésies de Quart foren construïdes durant els segles XI-XII, durant l'Alta Edat Mitjana, essent la més antiga la del Castellar. La primera edificació d'aquestes fou en estil romànic però quasi no se'n conserva cap rastre ja que al voltant dels segles XVII-XVIII es reformaren, en excepció de l'ermita de Santa Maria de Montnegre, amb les característiques dels corrents de l'època: el Barroc i la Contrareforma.

Els únics documents que resta d'aquella època, a part dels vinculats a l'administració de l'església, del poble de Quart són el llibre del mas Amich i documents a can Vinyoles (sobre la vida al mas durant la Baixa Mitjana).

La presència d'esglésies indica que les poblacions van créixer al seu voltant durant les dates en que van ser construïdes. Malgrat que aquesta època és vista com una de les més fosques de la història, el feudalisme va aportar un teixit social i econòmic que va establir les bases del país que el tragué de l'estat més que precari en què es trobava. Si Quart engloba diferents municipis és perquè durant aquella època i, en relació a les parròquies, es va anar prenent consciència de la peculiaritat de cada una.

Entre els anys 1545 i 1563 s'acordà el Concili de Trento* i aquest fet feu que Quart, com tants altres municipis, visqués en una bombolla. L'església, a partir d'aquell moment, governà tant la vida espiritual com material de la gent del poble. Controlaven l'organització, la vida íntima i el treball, en resum, tenia el poder absolut i l'exercia amb exigència i malfiança. Aquest període durà al voltant d'uns tres-cents anys, amb la societat estretament lligada a la religió i

*El Concili de Trento fou una reunió dels principals representants de l'església catòlica convocat pel Papa Pau III per pactar una resposta contra la Reforma protestant de Luter i per fixar el dogma catòlic.

fou uns segles tristos i de submissió, fanatisme, repressió intel·lectual i una espiritualitat apassionada imposada sota amenaça. Fou durant aquell temps quan es reformaren les esglésies i sorgí una confraria que va esdevenir bastant important dins el municipi de Quart: la confraria del Roser (que no nasqué de la necessitat sinó que servia per fer més present la Contrareforma i la religió en el territori). Anteriorment a aquesta, hi havia hagut altres confraries: la confraria de l'Esperança (a Quart) i la confraria de Sant Antoni (a Sant Mateu de Montnegre). Les confraries, bàsicament, s'encarregaven de tenir cura de l'altar i imatges dels sants que beneïen abastint-los amb ciris i honrar-los amb misses, oficis i processons. Cada confraria celebrava una festa anual, en alguns casos, dues. N'hi havia tant de masculines com femenines i en formaven part la gent del poble segons afinitats, devocions i condició social. Estaven regides per pabordes que solien ser dos o tres persones i el càrrec era anual o bianual. En definitiva, aquestes confraries lligaven encara més la societat amb la religió. Amb els documents d'aquestes confraries es demostrà que l'economia de Quart depenia directament del conreu de cereals i les seves collites. També consta l'intent de profanació, per part del poble, de les festes de les confraries per menjar, beure i festejar, fet molt malvist per l'església i que comportà encara més opressió i normes.

Durant aquesta època val la pena esmentar un rector que va exercir la seva professió durant els anys 1724 al 1758 i que s'anomenava Joseph Ros. Va ser l'únic rector que es preocupà perquè restés testimoni d'ell i de l'època que què va viure mitjançant tan la consuetud com l'administració. Entre d'altres coses va impulsar i revitalitzar el culte recuperant la veneració dels sants Bonifaci, Fortunat i Casta i va obrir a la parròquia de Quart un Llibre de Comptes per aquest fet i en el qual queda documentat l'administració de la veneració d'aquests sants, les festes, els pabordes... A través d'aquest llibre s'ha pogut saber l'evolució de preus i dels cognoms, alguns dels quals encara són presents en el poble. També recull alguns costums curiosos del poble com el

repartiment de pa gratuït el Divendres Sant fer per l'hereu de can Vidal de Quart i que el mossèn beneïa gratuïtament i també el canvi que va fer aquest mateix rector de treure la missa del Gall, que es fa a mitjanit, per

Fotografia 4: Setge de Girona de Ramon Martí i Alzina

ajuntar-la amb les matines. Un altre fet curiós és que tocaven les campanes quan es veia que anava a haver-hi mal temps.

Movent-nos una mica més en la línia del temps anem a parar a la Guerra de la Independència o del francès (1808-1809). Quart, degut a la seva proximitat, sempre va estar present en els setges de Girona. Durant aquella època, concretament, Girona va patir tres setges per part dels francesos: el primer comandat pel general Duhesme però que es retiraren ràpidament en veure les defenses de la ciutat, el segon comandat pels generals Duhesme i Reyllé que fou fallida i la tercera i definitiva que durà des del maig al desembre del 1809 i que acabà amb la victòria dels francesos.

El motiu d'aquell setge era purament estratègic. Els francesos volien controlar el camí que anava de França a Barcelona, ciutat que ja restava sota el seu control. Al final, però, pel fet de haver sigut derrotats, acabà convertint-se més en un motiu d'honor militar. El paper de Quart durant aquests setges fou vital, en concret durant el segon.

Quart es troba en un lloc, des del punt de vista estratègic, clau ja que es troba enmig de dues vies importants: la que va dels ports de Sant Feliu de Guíxols i Palamós (molt important en aquesta guerra ja que les provisions i les comunicacions es portaven a terme per mar) i les Gavarres (que comunicava amb la Bisbal, trajectòria seguida pels soldats francesos durant els dos últims setges i que tenia un camí carener que resseguia el bosc i que permetia l'aproximació a Girona i l'observació dels moviments que tenien lloc a l'entorn de la ciutat).

Fou durant el segon setge que la regió de Quart, concretament el nucli urbà del Castellar, es convertí en una posició militar molt important. Allà mateix s'hi instal·là el coronel Milans de Bosch, que comandava la resistència autòctona. Des del Castellar sortiren les tropes a mitjans d'agost del 1808 per alliberar Girona del setge.

Fotografia 5: El Castellar

La importància d'aquest lloc fou degut a que, durant el segon setge a la ciutat de Girona, els francesos no encerclaren del tot la ciutat (com passà en el tercer setge) sinó que es deixaren, precisament, el tram del Castellar i els Àngels per dues raons principalment: perquè ja controlaven la comunicació amb França des d'altres punts i

perquè l'exèrcit francès era molt nombrós i per tant més hàbil en territori planer que en de muntanyós i mal conegut. Això va permetre que el territori que quedava més enllà de Campdorà i St Miquel (controlat per les forces franceses) quedessin en mans de les forces autòctones que van desplegar-se més enllà dels Àngels. També va permetre l'arribada a través del camí que comunicava amb St Feliu de Guíxols de 1400 homes comandats pel tinent coronel Narcís de la Valette anomenada "Segon Batalló de Voluntaris de Barcelona" que venien de Mallorca i que havien desembarcat a aquell port.

La data més destacada durant aquella època per les forces comandades per Milans del Bosch fou l'agost del 1808. El dia 10 van observar com una columna francesa que assetjava Girona es retirava i passava per la Creueta i Palol d'Onyar. Els homes de Milans, van baixar a les Gavarres i van emprendre una batalla amb els francesos de la qual, emperò, no sortiren victoriosos i van haver de retirar-se a l'interior de les Gavarres. Els francesos continuaren la seva ruta i saquejaren Cassà de la Selva. Cinc dies més tard, el 15 d'agost vingueren des d'Hostalric – un punt militar molt important – 3500 soldats per ajudar les forces autòctones comandats pel comte de Caldagués. L'endemà mateix, i amb una estratègia ben planificada, les forces de Milans i Caldagués, que comptaven també amb les forces del coronel Clarós situades als Àngels i Sant Martí Vell, varen davallar a la ciutat de Girona, reconquerint l'ermita de Sant Miquel i Campdorà pel camí. L'operació també planificava una operació d'assalt des de l'interior que es donà a terme. Les forces van baixar fins a Vila-roja i d'allà s'enfilaren a Montjuïc on atacaren els francesos que encerclaven el castell. L'operació va tenir èxit i va fer que els francesos s'haguessin de retirar primer darrere del Ter i després més enllà de manera que el setge quedà obsolet.

En el tercer setge, però, els francesos havien après del seu error i quan el maig del 1809 es presentaren a Girona, aquest cop comandats pel mariscal Gouviou Saint-Cyr, tenien un punt clau per controlar la zona del sud-est de Girona: els Àngels.

En aquells moments els Àngels estava molt ben fortificat i representava un gran punt d'observació per la plana de l'Empordà així com permetia controlar camins a través del qual es feien arribar queviures, municions i material de guerra a Girona. Així doncs del 31

Fotografia 6: Santuari dels Àngels

de maig al 6 de setembre de 1809, els Àngels va ser escenari de quatre assalts. En el primer assalt els francesos, que havien ocupat l'ermita de Sant Miquel, atacaren els Àngels i després de cinc hores combatent, guanyaren, prengueren foc al santuari i llançaren a un pou els cadàvers dels defensors. Alguns d'aquests, com el coronel Manuel Llauder, del Regiment d'Ultònia, va aconseguir fugir però molts hi moriren.

El 19 de juny, les forces autòctones que comanava el tinent coronel Rudolph Marshall van intentar recuperar el santuari però es van haver de retirar davant les defenses de l'exèrcit francès. A finals d'agost del 1809, Llauder va tornar als Àngels amb les seves tropes i van aconseguir ocupar el santuari. Però el 6 de setembre, els francesos, cansats d'aquell estira i arronsa, van decidir reconquerir definitivament el santuari. Van considerar, per aquella causa, el desproporcionat nombre de dos mil soldats d'infanteria i dos-cents de cavalleria. Amb només cent seixanta homes defensant el santuari, els autòctons no van poder resistir l'atac però van ser forts i van continuar combatent fins que els francesos entraren al recinte.

De la mateixa manera, durant el tercer setge els francesos decidiren tallar d'arrel les comunicacions de Girona amb els ports de Sant Feliu i Palamós. Per fer-ho, ocuparen els masos més propers de les Gavarres, alguns dels quals encara són dempeus, com can Lliure o can Mascort. A més a més, el 21 de juny s'endinsaren dins les Gavarres una divisió de tropes italianes que formaven part de l'exèrcit francès comandades pel general Pino. Era una força molt superior en qualsevol aspecte i els efectius del tinent coronel Marshall, al qual s'havia deixat a càrrec de la posició del Castellar, no tingueren més remei que replegar-se a les Gavarres i deixar el Castellar en mans dels francesos, tancant així el cercle al voltant de la ciutat de Girona. El tinent coronel Marshall intentà reconquistar Girona un cop més però fou interceptat per les forces del general Pino a la vora de Cassà. Molts van ser presoners, altres moriren o es dispersaren i només dotze pogueren entrar a Girona, entre ells el tinent coronel Marshall.

A partir de llavors, el setge de la ciutat de Girona va ser cada cop més dur i destructor. Controlades les Gavarres, la ciutat encara va resistir tres mesos més patint totes les formes de misèria, dolor i mort. Julián de Bolívar no va signar la capitulació de Girona fins el 10 de desembre de 1809 posant fi a la resistència més absurda i heroica de la ciutat de Girona.

Seguint una mica més endavant arribem a l'edat Moderna i, amb ella, la industrialització. La marca més significativa d'aquest període a Quart fou el ferrocarril que anava de Sant Feliu de Guíxols a Girona. Aquest ferrocarril funcionà del 1892 al 1969 i travessava el terme municipal de Quart. Aquest fet va facilitar les comunicacions entre Quart-Girona i Quart-Cassà tant amb el transport de persones com el de mercaderies, sobretot les de suro, que era la base econòmica de les Gavarres. La construcció i

Fotografia 7: El tren a l'estació de Quart

planificació del projecte es donà a terme en les mateixes dates que començava a funcionar el tren de via estreta que anava de Palamós a Flaçà i s'estava construint el tren que aniria de Girona a Olot. En resum, tot això no eren més que proves evidents de la industrialització que estava patint les comarques gironines i la modernització de comunicacions que no deixà enrere el municipi de Quart. El tren tenia parada a Castell d'Aro, Santa Cristina, Llagostera, Cassà, Quart i Girona (amb baixadors a la Creueta, Llambilles i Llebrès). El primer viatge es feu el 30 de juny de 1892, el recorregut era de 39,100 km i durava al voltant de dues hores. El darrer viatge es va dur a terme el 10 d'abril de 1969 a conseqüència de la competència per carretera (es començava a promocionar els autobusos i els vehicles privats) i la impossibilitat econòmica de modernitzar el carrilet. El carrilet va ser de vital importància pel terme municipal de Quart ja que permetia anar a Girona quan hi havia mercat, anar al cinema o a ball pels més joves i, en definitiva, permetia un estil de vida el qual ara estem molt acostumats en què podies treballar a Girona i viure a Quart.

Un altre símbol de la industrialització al poble de Quart fou l'obertura de la Farinera a la Creueta. Fins a mitjans del segle XX, el terme de Quart vivia, bàsicament, de dues ocupacions: el treball de la terra i el bosc i la terrissa. El fet de col·locar-hi una indústria farinera no sobtà perquè anava lligada amb la indústria agrícola. Aquella fàbrica doncs, malgrat que molia blat importat de molt lluny (algunes vegades inclús d'Argentina), creà molts llocs de treball tan directament (a la fàbrica mateix) com indirectament (amb comunicacions, com el pont de la Creueta que fou manat a construir pels amos de la fàbrica). Aquesta indústria va ser la

precursora de la industrialització del municipi i d'obertura cap a uns nous conceptes empresarials i de producció moderns. Actualment està abandonada.

Una gran data assenyalada a principi del sXX dins el municipi de Quart fou el 12 d'agost del 1928 quan un gran incendi s'instal·là a les Gavarres. S'havia iniciat prop de la font de can Carreres, a Santa Pelaia però de seguida s'estengué en direcció nord subdividint-se en dues branques: una que es dirigia cap a Sant Mateu de Montnegre i l'altra cap a Montnegre. L'incendi durà dos dies i es deia que el fum i la vermellor es podien veure des de Girona. Durant el procés es va incendiar l'ermita de Santa Maria de Montnegre i els masos del voltant. També Montigalar va quedar arrasat i es va encendre ca Estivalca.

Si l'incendi s'havia iniciat un diumenge, el dilluns ja s'apropava als Àngels. Una secció de la companyia municipal de bombers acompanyats de dos camions de soldats del regiment d'artilleria d'Àsia van aconseguir que el foc no destruís el santuari però no van poder evitar que quedés afectat.

El foc va continuar cremant fins dimarts quan va extingir-se per falta de bosc, no per acció humana. En total es cremaren al voltant de 150km² entre bosc i conreus. Va haver-hi molts danys materials però, sortosament, cap mort. Va ser en aquella situació que Joaquim Ruyra, escriptor català, va perdre els dos masos que tenia situats prop de l'ermita de Santa Maria de Montnegre: Can Sàbat i Can Casagran. Degut a la seva poderosa influència, l'escriptor va iniciar una campanya per aconseguir diners per reparar els danys causats durant l'incendi de les Gavarres. La campanya va ser un èxit i es va animar tot de pobles organitzant concerts benèfics i altres. La recaptació va superar en escreix la suma prevista i va permetre la restauració de l'ermita així com la dels masos afectats.

Fotografia 8: Joaquim Ruyra

I ja amb això arribem als anys de la Segona República. A Quart, com en molts altres pobles, es va formar una entitat política de caire republicà que tenia com a finalitat ser alhora un punt de reunió social i col·lectiu. S'anomenava Centre d'Unió Republicana i, a part de mantenir el caliu de la ideologia política, la Seu també servia com a cafè i sala de ball. També participaven

en l'organització de la festa major en la qual val a dir que es muntaven dos envelats: el de dretes i el d'esquerres.

La Guerra Civil va posar punt i final al Centre d'Unió Republicana. Es va fer la "incautació" de l'immoble el 4 de juny del 1951 acatant la "Ley de Responsabilidades Políticas" acceptada el 28 de març del 1948.

Tot i la intervenció municipal de l'immoble, aquest es considerava de l'Estat cosa que quedà prou clara quan el 7 de novembre de 1952 l'Ajuntament de Quart va demanar a la delegació d'Hisenda la cessió de l'edifici per finalitats relacionades amb l'escola pública del poble i Hisenda s'hi negà. Anys més tard, l'immoble va ser subhastat i, després d'un llarg període, finalment va ser comprada per una empresa i revenguda a un particular i per acabar sent enderrocada per a la futura construcció d'un edifici de nova planta.

Fotografia 9: Josep Mascort

Finalment, com a punt i final a la modesta història d'aquest poble, cal esmentar un polític d'aquelles dates anomenat Josep Mascort i que fou fill de Quart, concretament de la Creueta. Mascort havia estudiat magisteri i exercia tal professió. D'ideologia progressista i catalanista es va vincular a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i en regí el secretariat de la federació gironina. Va ser elegit diputat d'ERC a Madrid, a les Corts espanyoles, per la circumscripció de Girona en dues legislatures que duraren del novembre dels 1933 al febrer de 1936.

Durant la Guerra Civil s'encarregà de l'alcaldia de Bescanó i des del 1938 fins l'arribada de l'exèrcit franquista al 1939 va exercir de comissari delegat de la Generalitat a les comarques gironines.

En acabar la guerra, Mascort va marxar a l'exili amb la seva família (casat i amb una filla) primer a França i després a Mèxic on continuà treballant del seu ofici i en un negoci de cria avícola. Va mantenir relació amb els exiliats i Catalunya. Va viure a Mèxic fins el 1949, quan va decidir tornar a Catalunya mitjançant la participació de l'Orfeó Català de Mèxic. De la seva empremta i bon record, el 1994 se li va retre homenatge pòstum i van posar el seu nom a un institut d'ensenyament secundari. Tornant a Catalunya, Mascort es tornà a instal·lar a la Creueta i va obrir una petita acadèmia privada a Girona on va exercir la seva professió fins la seva mort l'11 d'agost del 1970.

No se sap exactament què és el que va passar a les terres de Quart durant el temps de la postguerra. Només ens podem refiar de la memòria dels testimonis que encara resten però sol ser poc acurada i alterada amb el pas dels anys. Els fets en que tots més o menys coincideixen són aquests: que a Quart es va construir un comitè local el qual regia el poble i controlava la circulació per la carretera de Girona, que la repressió revolucionària de 1936 no va produir morts però sí alguns desperfectes a les esglésies de Quart i Palol d'Onyar, que en canvi sí que van morir uns veïns del municipi al front, que la majoria de combatents del municipi van lluitar pel bàndol republicà però que una minoria es va passar al bàndol nacional, que les forces italianes de la divisió Littorio, membres de l'exèrcit franquista, van arribar a Quart entre el 3 i 4 de febrer del 1939, per carretera venint de Llambilles i que aquesta mateixa és la que va continuar avançant fins entrar a Girona el 4 de febrer a través de Vila-roja, les Pedreres i el carrer del Carme. I que en repressió posterior de la victòria franquista alguns dels habitants del poble van ser empresonats durant més o menys temps.

Fotografia 10: imatge aèria de Quart actual

Com a punt i final dir que la demografia de Quart ha sigut canviant. Les Gavarres van constituir una font d'ingressos molt important pels habitants de Quart i van estar molt poblades durant molt de temps fins que la industrialització va deixar l'explotació del bosc obsolet. Actualment, la població és molt major que abans però això es degut principalment a la immigració que va haver-hi del sud d'Espanya per aquelles dates i per l'esplèndida comunicació de Quart amb Girona que permet treballar a la ciutat i viure al poble. En conseqüència la major part de la població de Quart ja no es troba escampada per les Gavarres sinó concentrada en els nuclis urbans que constitueixen el municipi.

*Fotografies extretes de la xarxa.

3.LES LLEGENDES:

Després de hores i hores de cerca i recerca, mitjançant diverses entrevistes i en especial fent ús del llibre: El poble dels cent focs, s'ha aconseguit compilar més d'una desena de llegendes i curiositats que tenen lloc tan sols dins els límits del territori de Quart:

3.1) EL SASTRE I EL LLOP

“Temps era temps, quan no hi havia mas sense dones, homes i mainada, totes les indústries passaven per les cases. Els fideuers hi anaven a portar fideus, els cistellers hi duïen els cistells, els músics hi tocaven a les festes i els sastres anaven casa per casa a fer vestits i roba. Tothom viatjava a peu i, acabada la feina, molts encara es quedaven a fer petar la xerrada, que les hores eren de franc i ningú les comptava.

: Camí que va cap a Llambilles

Una vegada, un sastre que venia de Llambilles i que anava de fosc cap a l'hostal de can Torres de Montnegre, va caure en una trampa que havien parat per al llop. En aquell temps, per atrapar aquests animals feien uns pous que tapàvem amb branques. A dins, hi deixaven qualsevol tros de carn que el llop ensumava. Sempre anava així: feien el pou i els homes se n'anaven. Després, l'animal, afamat i massa valent, anava acostant-se a poc a poc. Feia voltes en cercles, cada vegada més a la vora de la trampa. Al final, trepitjava les branques i queia pou avall. Al costat de la carn que havia ensumat per a la seva desgràcia.

Aquell cop, però va resultar que, darrere de l'animal, poc després, en aquella trampa hi va caure també un sastre. Potser va ser perquè a la nit és massa fosc, potser perquè aquell home duïa massa pressa per mirar on trepitjava. El cas és que llop i sastre van caure dins del mateix pou.

Mare de Déu! Quan aquell home va veure que no estava sol, va sentir que la sang se li glaçava. El llop no volia carn? Doncs ara per sopar tenia tot un sastre.

No cal ni que digui que, entre crits i plors, aquell home va encomanar-se a la Mare de Déu, a Déu Nostre Senyor i a tots els sants, va cridar, va plorar i va provar inútilment d'enfilar-se. la trampa era massa alta!

Finalment, comprenent que si no s'ajudava ell mateix no l'ajudaria ningú, abans que el llop l'ataqués va treure les tisores que duia a la butxaca. Tota la nit que va estar-les movent:

- *Xic, xic. Xic, xic – feia incansable.*

Pensant-se que el volien matar, el llop no s'atrevia a bellugar-se. El sastre, en canvi, precisament perquè no el matessin, no s'aturava.

El pou del llop

(l'arribada a ell està impossibilitada per les bardisses)

- *Xic, xic – xic, xic tota la nit.*

A punta de clar, els caçadors van pujar a mirar la trampa.

- *Llop, que hi ets? – va dir un d'ells abans de ser a lloc.*
- *I sastre i tot – va cridar aquest, encara amb les tisores per arma.”*

3.2)EL DRAC DE LES GAVARRES

“Fa molt de temps, va passar que un dia el foc va fer créixer la terra i van néixer les Gavarres. Durant anys, no va poder arrelar-hi cap planta, perquè, quan són joves, com que sempre cremen no hi ha res que pugui viure a les muntanyes. Però la gent que habitava a la plana va tenir prou paciència i seny per esperar que passessin els anys i es refredessin. Sabien que les muntanyes noves com aquelles eren plenes de pedra tosca i, en un temps en què l'aigua era més aviat escassa perquè la terra filtrava quasi tota, rentar amb pedra tosca era l'única manera de poder tenir la roba neta.

Una vegada, una noia que havia anat a buscar-ne un cove per al mercat de divendres va veure un drac que la seguia. Feia setmanes que l'havia estada espiant d'amagat, perquè, encara que semblava mentida, també els dracs s'enamoren.

Era l'animal més fastigós que hagi existit mai: la pell de color rovelló, el cos inflat i botit com un moixí, les ales curtes i amb més punxes que els arítjols. En veure'l, aquella noia va arrencar a córrer cims avall, morta de por. El drac va anar-li al darrere:

- Atura't, atura't – l'anava cridant.

Però la noia no volia aturar-se que, com més crits sentia, tot era voler baixar més de pressa.

Fins que, al final, de tant que va espantar-se i de tan esverada que anava, va relliscar i va anar a caure dins d'una esquerda.

- On deu ser? – es va dir el drac.

Mirés on mirés, no la veia

Potser, si no hagués tingut el nas tan ple de foc i de sofre, hauria pogut fer-lo servir per buscar-la, però el cas és que els nassos dels dracs no serveixen.

De manera que, després de cercar inútilment durant hores i hores, aquell animal va enfilar-se al puig més alt de les Gavarres, que és, tal com es deia abans, el puig Nonell, va claver les urpes i va començar a gratar. No va parar fins que va veure la plana. Després, va anar a un

altre puig, segurament al puig d'Arques, que és a la vora, i va començar a fer el mateix. Al cap d'unes hores, hi havia gratalls a moltes d'aquelles muntanyes; uns gratalls amples i fons, llargs com llargues són les Gavarres. Però ni així no va cansar-se de gratar. Hauria foradat tot el món per poder trobar a la seva estimada.

Encara no sabia que entre una noia i un drac les coses sempre han estat impossibles. Què s'hi pot fer? El món és fet d'aquesta manera. I, precisament perquè entre ells dos les coses eren així d'impossibles, quan finalment va trobar-la, en va tenir prou amb una mirada. Ella va tornar al seu poble contenta; ell, va allunyar-se trist cap als cims.

Durant anys la noia va anar a les Gavarres a recollir pedra tosca. El drac l'esperava i li feia camí. li parlava, reia, provava inútilment d'enamorar-la. Fins que un dia, passat molt de temps, aquella noia va fer-li saber que s'emportava l'última pedra tosca que quedava en totes les Gavarres i que ja no tornaria.

El drac no va dir res. Va enfilar-se de nou a la muntanya més alta i, un cop a dalt, perquè quan són de veritat les penes sempre s'acompanyen amb llàgrimes varen emplenar tots els gratalls que baixaven fins a la plana. Molts anys més tard, els homes els batejarien. El Vilar – que abans en deien Gatsollat – , la Marqueta, el torrent de les Olles, el de Sant Nazari, el Xartell, la Revetlla, el torrent de la Rovira, la riera de Pastells, la riera del forn del Vidre, el Daró... Van batejar cada rec, cada torrent, cada riera. Diu la gent que, si s'emplenen, és gràcies a la pluja. Però no és ben bé així, que també hi ha el drac que plora. És per això que, si en beveu mai, veureu que l'aigua que baixa d'aquells cims és sempre una mica amarga.”

3.3) ELS TRES XIPRERES DE CAN VINYOLES DE MONT, A SANT MATEU DE MONTNEGRE

“Can Vinyoles de Mont queda al costat de l’antic camí que duia de Girona a la costa. En la guerra del Francès, va presentar-s’hi l’exèrcit de Napoleó. Aleshores, a la casa només hi vivien una vídua i un noi jove que havia anat a refugiar-se a la Bisbal. Els gavails van començar a calar foc en el porxo, però després, adonant-se que era un lloc molt estratègic, el van apagar i van fer servir la casa de caserna. A can Vinyoles, a més, hi neixen tres rieres: el Celrè, que va cap a Quart, el Bogantó, que va cap a Llambilles i Fornells, i la riera Boscana, que baixa cap al Daró.

En temps antics, molts pelegrins que anaven a Roma passaven per can Vinyoles vell perquè tenien fama de ser molt hospitalaris. Al costat de la casa, hi havia tres xiprers. Tots els peregrins sabien que en un lloc estaven disposats a admetre tants pelegrins com xiprers tenien.”

Foto dels Xiprers de Can Vinyoles

Foto del mas de Can Vinyoles actual

Els propietaris de can Vinyoles adquiriren el mas pels volts del 1550 i és el segon més vell de totes les Gavarres. Juntament amb un mas del Castellar i la casa dels Àngels eren les úniques masies que admetien peregrins. El mas va ser abandonat en algun punt de la història i tornat a construir uns

metres més avall sota el nom de Can Vinyoles nou. La masia ha anat heretant-se de pares a fills fins a Joan

Pigem Vinyoles, marit de Conxita Sagué, l’últim Vinyoles de la família i últim hereu de la masia ja que el seu fill fou difunt als 14 anys. Actualment la casa es troba enrunada ja que, al abandonar-se, altres constructors van fer servir les pedres per construir diverses edificacions. Can Vinyoles nou també va servir de punt estratègic per la Guàrdia Civil durant la Guerra Civil i sovint va ser freqüentada per aquests durant el temps de la postguerra.

3.4) LA CREU D'EN VINYOLAS

“A Montnegre antigament hi havia hagut frares. Resulta que en una revolta uns exaltats en van matar un molt a prop de can Vinyoles de Mont. Diuen que, abans de morir, aquell pobre frare va girar-se cap a Montnegre i va dir:

- *Montnegre ets i seràs, i de furt mai no en faràs.*

I tenia tota la raó, perquè han passat més de cinc-cents anys i, d'ençà d'aleshores, Montnegre no ha prosperat i hi ha encara el mateix nombre de cases.

Més tard, per recordar aquella mort, algú va posar-hi una creu. En diuen la creu d'en Vinyoles perquè queda molt a prop d'aquesta casa.”

La creu d'en Vinyoles

Sant Mateu de Montnegre, que és on queda aquesta creu, va edificar-se després de Montnegre. És cert que Sant Mateu de Montnegre va prosperar i créixer des del seu naixement mentre que Montnegre segueix igual, amb el mateix nombre de cases, que quan Sant Mateu es va crear.

3.5) LA CREU D'EN ROURA

“És en una muntanya de davant de can Vinyoles de Mont de Sant Mateu de Montnegre, anant cap als Mateus i cap a Santa Pellaia. Va sortir cap a la barraca d'en Cotorra que, encara que fos una barraca de carboner, era una barraca molt ben feta. De la creu, no se'n sap res. Possiblement hi devien matar algú.”

La creu d'en Roura

3.6) EL SUROLÍ

Es tracta d'un arbre que es troba a un quilòmetre del santuari dels Àngels. El surolí és una barreja de surera i alzina i n'hi ha varis exemplars a les Gavarres. Aquest en concret fou testimoni d'una història d'amor.

Conta la llegenda que hi havia una vegada una parella d'enamorats que s'estimaven molt. Havien planejat casar-se però el noi hagué de fer servei i el destinaren ben lluny de la seva estimada. La noia, trista, resava a la Mare de Déu perquè el seu estimat tornés aviat i cada vegada que passava per davant del Surolí hi llançava pedres. A la tercera, la pedra se li quedava enganxada. Al cap de tres anys, el noi tornà i pogueren casar-se.

Foto del Surolí

D'aquí nasqué la tradició que totes les noies i nois solters anaven al surolí a tirar-hi pedres. Tantes pedres havien de tirar perquè una se'ls quedés enganxada, tants anys passarien abans no trobessin marit o muller. També hi hagué la variant que si aconseguies que tres pedres seguides es quedessin enganxades al surolí aquell any tindries bona sort.

El surolí actualment no existeix. Es tractava d'una soca d'arbre morta però l'arrencaren a mitjans del segle passat i ara tan sols hi queda una placa en commemoració de la llegenda

3.7) ELS BOUS QUE MORIEN LA NIT DE LA FESTA DE SANT MATEU DE MONTNEGRE

“La família de Can Bertran dels Àngels els ocorria un esdeveniment ben estrany cada any el dia de la festa de St Mateu de Montnegre. Anaven a l'església a celebrar la festa anyal. El pare, la mare, el fill, els mossos... tothom marxava de casa. Només hi quedava una àvia massa vella per poder anar de festa. A la tornada, es trobaven que un bou havia mort. Un de sol, cada any, per la festa de St Mateu de Montnegre.

Això passava en una època en què els masos havien de menester els bous per a les feines de camp. Si el mas era normal, amb una parella en feien prou, però si el mas era gros – i can Bertran dels Àngels segur que ho era – en necessitaven unes quantes parelles.

Al cap de dos o tres anys de trobar-se amb aquesta mala nova, el mosso va tenir una pensada. Tothom marxava cap a St Mateu llevat de l'àvia. Però, a l'hora d'anar-se'n, aquest mosso es va acostar a l'amo.

- Mireu – va dir al senyor Josep Maria Reiner, que així és com es deia l'amo – si no us fa res m'agradaria quedar-me a vigilar en comptes d'anar a la festa.

El senyor Reiner no hi va posar cap problema.

Era negra nit. El vigilant va esperar-se amagat en un racó de l'estable. El mosso portava una escopeta carregada. L'espera fou llarga. El mosso s'adormí en el seu amagatall i va haver de fer un esforç per desvetllar-se.

Can Bertran dels Àngels

Quan havia passat la mitjanit, a l'estable de can Bertran va entrar-hi un ocell estrany. Pensant-se que no el veia ningú, l'ocell va anar a enfilarse a l'esquena d'un bou i va començar a espicossar-lo perquè volia xuclar-li la sang.

Llavors el mosso va sortir de l'amagatall i, disposat a impedir-ho, va disparar i va matar l'ocell d'un tret.

En tornar de festa, la gent del mas i el senyor Reiner van trobar aquell mosso que els esperava.

- Em penso – va dir- que n’he fet una de grossa.

Van anar a la cambra de l’àvia. Van trobar-la morta.

- Jo vaig disparar a un ocell – va disculpar-se el mosso.
- No t’hi amoïnis – va respondre el senyor Reiner – Si era una bruixa, has actuat com calia.
- De debò? – va dir ell.
- De debò – va contestar l’amo. – Si tingués una filla, te la donaria com a esposa.”

Una història similar se n’explica d’una altra casa ubicada a uns quants quilòmetres endins de les Gavarres. En aquell cas, l’au era una gallina i l’amo de la casa tan sols pogué picar-li l’ala. L’endemà l’àvia tenia el braç trencat.

Una mica més avall de can Bertran es pot observa la famosa figura del bisbe estirat coronat per el castell d’Empúries a tocar de la costa.

3.8) LA ROCA DE LES BRUIXES

“Fa temps, un noi jove i imprudent que vivia a Montnegre va saber que cada nit de Sant Joan les bruixes es trobaven en una roca que hi ha darrere de la muntanya de Montigalà, venint de Sant Mateu. De quina manera va saber això, no ho recorda ningú, però el cas és que, a més, va saber que, si hi anava i deia unes paraules irrepetibles i estranyes, la seva fortuna canviaria.

El puig Montigalà

Aquell noi era tan ambiciós com valent, de manera que va esperar-se que fos la vigília de Sant Joan, i aquell mateix vespre, poc abans que comencés la nit, d'amagat de tothom, va encaminar-se cap a la roca.

Com que el camí no era pas llarg, va arribar-hi abans de mitjanit. A la roca, no es veia ningú. Va mirar a un i altre costat. Tampoc no se sentia cap fressa.

Quan va semblar-li que eren les dotze, el noi va aixecar-se dret i va dir aquelles paraules que sabia. Un segon després, la roca va obrir-se com si fos una cova de lladres.

A dins, era ple de diamants i de gemmes, de robins i de pedres, d'or i de plata. Cada cosa que veia valia un dineral. Qui tingués aquell tresor seria l'home més ric de la terra.

Però el fet és que no ell no el va tenir. Potser les paraules no eren del tot encertades, potser encara no eren les dotze o potser van descobrir-lo les bruixes. Fos el que fos, el cas és que tot va ser dir aquelles paraules, veure el tresor i convertir-se en un noi de pedra. Ni tan sols el va poder tocar. Tota la nit quiet al seu davant, igual que si fos una estàtua.

L'endemà, en despertar-se, era molts quilòmetres lluny d'aquell lloc: a la plaça de la Bisbal, per ser més exactes. No sabem per què, ni de quina manera hi va anar. Ell tampoc ho sabia.

Va afanyar-se a tornar a casa seva, agemolit, amb la por al cos i la cua entre cames. Ho va recordar sempre més. I el que és ell, a la roca de les Bruixes no va tornar-hi. Si és veritat que aquells tresors eren allà, encara deuen ser-hi.”

3.9) EL SURO ROBAT DE SANT MATEU DE MONTNEGRE

“Afronta amb dos propietaris que antigament estaven barallats justament perquè un i altre volien que aquesta planta fos seva. A la nit, anaven d’amagat a canviar el lloc del terme i l’endemà reclamaven el suro com a seu. La gent, que veia tan aviat el terme a un costat com a l’altre de la planta, va començar a dir-ne el suro robat.”

3.10) LA FONT RETORNANÚVIES

La font retrona núvies o font de la núvia es troba una mica a l'oest de la font d'en soldat, al costat de Can Marcó del Clot. El seu nom prové d'una petita història: antany, tot es feia a peu. Inclús els casaments. Es diu que en un d'aquests casaments, varen caminar tant que la núvia es va desmaiar de cansament i la van refer en aquesta font. D'aquí el nom de “retrona núvies”:

Senyal que indica la direcció al a font retrona núvies

Altres fonts conegudes:

- Font de Montnegre (ubicada darrere la capella d'aquest poble)
- Font de Madremanya (coneguda també per les seves propietats medicinals, al costat de Can Pujades)
- Font de Sant Dalmai (a mig camí de Can Sunyeda)

5.11) LA FONT D'EN SOLDAT

Ubicada al costat de Can Soldat, a la Vall Fetgera, la font d'en soldat era coneguda per ser remeiera en el mal de fetge. Molta gent acudia a recollir-ne l'aigua per combatre aquest mal.

5.12) L'OR DE SANTA ÀGATA I SANTA PELLAIA

“A Santa Pellaia deien que en Peret Gafes havia trobat una olla d’or a can Colom. També explicaven que a can Carreres van trobar un paper que deia que a sota la setena olivera del setè rest hi havia una olla d’or. Però l’oliverar era quadrat i no sabien de quina olivera parlaven. Van arrencar-les totes, però no van trobar or. I encara també deien que hi havia or en unes mines que hi ha sota la carretera, a prop de Santa Àgata. Tant d’or sembla impossible. Potser hauríem de preguntar-ho a en Xarragastada, que és com anomenaven un rector de Sant Mateu de Montnegre.”

ALTRES CURIOSITATS:

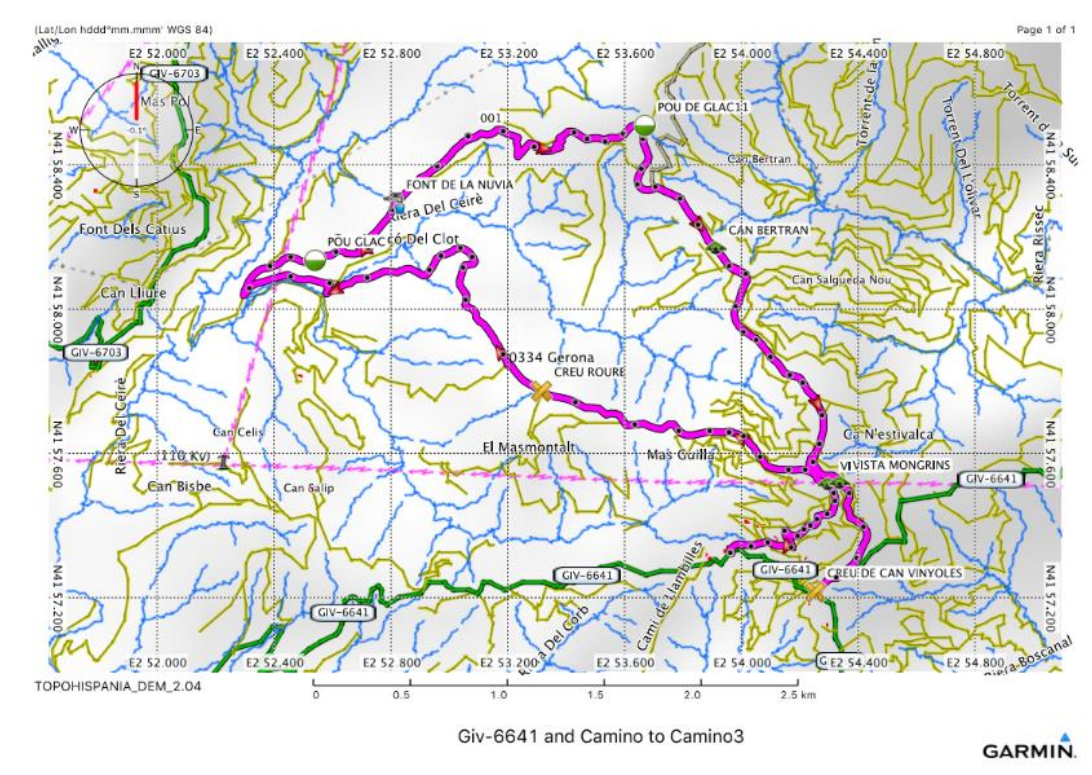
- L'escriptor Joaquim Ruyra, autor d'obres com *Marines i Boscatges* era propietari de dos masos del territori de Quart: Can Casagran (situat a la vora de Montnegre) i Can Massava.
- A Montnegre va haver-hi una vegada que dos joves estaven renyits. Un era de Can Pujades i l'altre de Can Oms. Un dia s'esbatussaren. Al de Can Oms que era el menys afavorit per la multitud ja que tenia una personalitat bastant insofrible, se li creà una cançó. La tornada d'aquesta sonava així: "A Montnegre hi ha un jove molt tossut / que per les seves tossuderies li diuen l'orellut." I d'aquí se li adjudicà el sobrenom i fou conegut en tota la contrada. Tot això passà fa molt de temps, abans de la Guerra.
- Durant el recorregut ens trobem una casa que es diu Can Viola. Està destrossada completament i encara li'n resten les olles a fora.
- Al llarg de la ruta trobem l'existència de diversos pous de glaç. Aquests es feien servir per retenir la neu a dins quan nevava.
- La vall fetgera, lloc per on passem per anar des de la Colònia de Can Vinyoles fins la font de la Núvia, es diu així perquè el riu era conegut per les seves propietats per curar mals d'aquest tipus.

4.LA RUTA:

Davant l'envergadura de llegendes trobades, era del tot impossible aconseguir englobar-les totes en una única ruta que fos almenys assequible per a caminants poc experimentats (com era l'objectiu principal del treball). Després de fer diverses provatures, es va subdividir la ruta en tres:

- 1) La ruta principal, que engloba 5 de les 12 llegendes: *la font de la núvia, els bous que morien la nit de la festa de Sant Mateu de Montnegre, la creu d'en Roura, els tres xiprers de Can Vinyolas i la creu de Can Vinyolas.*
- 2) Una segona ruta que menava al *Surolí*.
- 3) I una tercera ruta que menava a on passaren els fets d'*El sastre i el llop*.

4.1) LA RUTA PRINCIPAL

Longitud: 11,5 quilòmetres

Durada: 2 hores (aproximadament).

Dificultat: mitjana.

Adequada per a ciclistes: només pels experimentats.

DESCRIPCIÓ:

La ruta s'inicia a la colònia de Can Vinyolas. És una mica esquerpa al principi, amb una pujada contínua durant els primers deu minuts però amb unes precioses vistes de les magnífiques cases que es troben en aquelles contrades.

Seguidament es camina per una pista fins a arribar a la primera llegenda: *els tres xiprers de Can Vinyolas* (vell). Can Vinyolas és una masia centenària que actualment es troba en ruïnes. Un dels xiprers és encara visible i viu i un altre es troba al seu costat però sec.

Can Vinyolas Vell

Un pou de glaç

Caminant durant aproximadament mitja hora seguint la pista s'arriba a la creu d'en Roura. Després passa una estona una mica llarga sense arribar a cap llegenda però té un bon motiu: aquest tram de camí passa per la Vall Fetgera i està ple de flors de tot tipus durant la primavera. És un bon moment per analitzar les plantes de l'entorn i recollir-ne per usos personals. En aquell tram abunden la lavanda, els cireres d'arboç (amb fruits molt dolços a la tardor), la ginesta i l'herba de Sant Joan (pels volts de l'estiu). També es poden veure

La Creu d'en Roura

sorgir molts bolets pels marges a finals d'octubre. Durant la travessia es poden observar dos pous de glaç en dues zones diferents. Es creu que s'utilitzaven per conservar el glaç quan nevava o per retenir-hi la pluja. Cal recordar que la Vall Fetgera deu el seu nom a les propietats curatives que se li atribuïen les seves aigües per curar aquest tipus de mal.

Al final de la Vall Fetgera es troba la font de la núvia. La font com a tal no existeix o no l'he sabut veure. Únicament un rètol indica a on es troba la font però

Rètol que indica la font de la Núvia

diversos arbustos en tapien l'entrada. La font de la núvia es troba una mica més avall de la meitat del camí i això significa que la resta de les llegendes es troben a continuació i bastant més seguides que anteriorment.

El següent objecte d'atenció que ens trobem a continuació és una masia anomenada Can Viola. Can Viola, com tantes altres, era un dels masos que poblaven les Gavarres. Amb la baixada de productivitat i la inestabilitat que provocava viure en aquest bosc a meitat de segle XX, quan les migracions

Fotografia de Can Viola

Les olles penjades davant de Can Viola

dels pagesos a les ciutats foren massificades, fou la causa principal del seu abandonament. Un factor curiós és que encara es poden veure olles penjades davant la casa i una pedra gravada amb una inscripció que alerta perill però ningú en sap el per què.

Just al costat de Can Viola es troba un altre pou de glaç seguit d'un idèntic més endavant. A partir de Can Viola pràcticament és tot baixada. La següent llegenda no la trobem fins mitja hora més tard, i no és propera sinó que es divisa de lluny. És Can Bertran, protagonista de la llegenda *Els bous que morien la nit de la festa de Sant Mateu de Montnegre*. La finca es visible des de la pista i així ens estalvia de recórrer més quilòmetres (cosa agraïda quan ja portes uns quants a l'esquena).

dels pagesos a les ciutats foren massificades, fou la

causa principal del seu abandonament. Un factor curiós és que encara es poden veure olles penjades davant la casa i una pedra gravada amb una inscripció que alerta perill però ningú en sap el per què.

Just al costat de Can Viola es troba un altre pou de glaç seguit d'un

Un pou de glaç

Un cop deixat enrere Can Bertran ens encarem ja cap a l'última llegenda. En el curt espai que separa una de l'altra, es pot contemplar la meravellosa vista de la Bisbal amb la característica figura del bisbe estirat, coronat amb el castell d'Empúries. En dies sense boirina, es poden divisar les illes Medes.

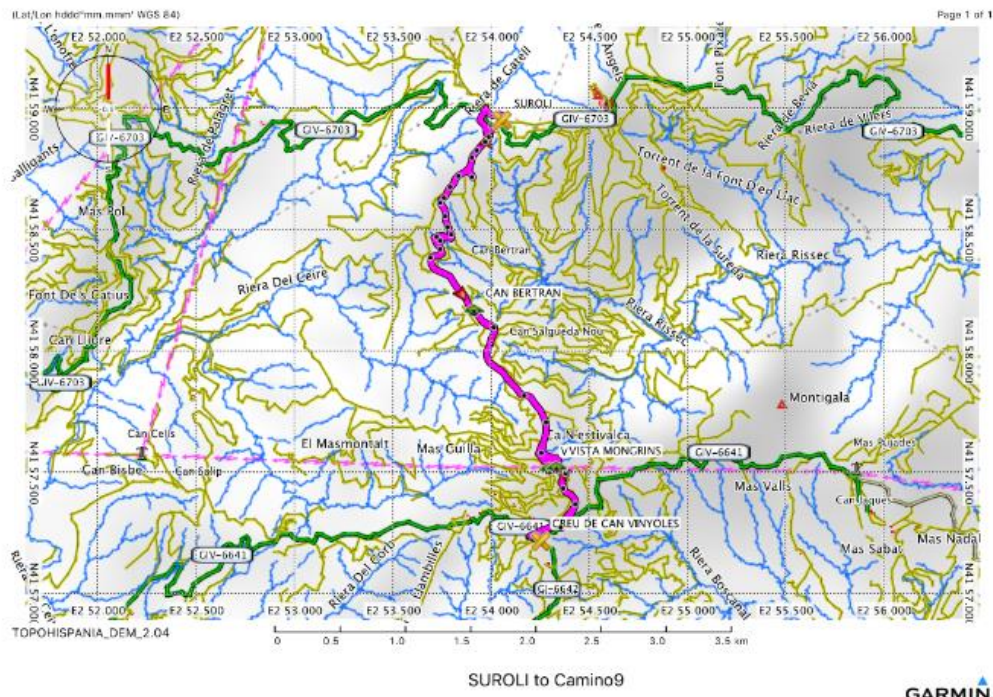
Can Bertran

La Creu d'en Vinyolas

L'última història i detonant de la finalització de la ruta és la creu d'en Vinyolas situada just davant de Can Vinyolas nou. Amb ella s'acaba la caminada i la nostra aventura a través de les Gavarres.

5.2) LA RUTA DEL SUROLÍ

Longitud (des de la creu de Can Vinyolas): 11,74 quilòmetres (anada i tornada) .

Durada: dues hores i quart.

Dificultat: mitjana

Apte per a ciclistes: només els més experimentats.

DESCRIPCIÓ:

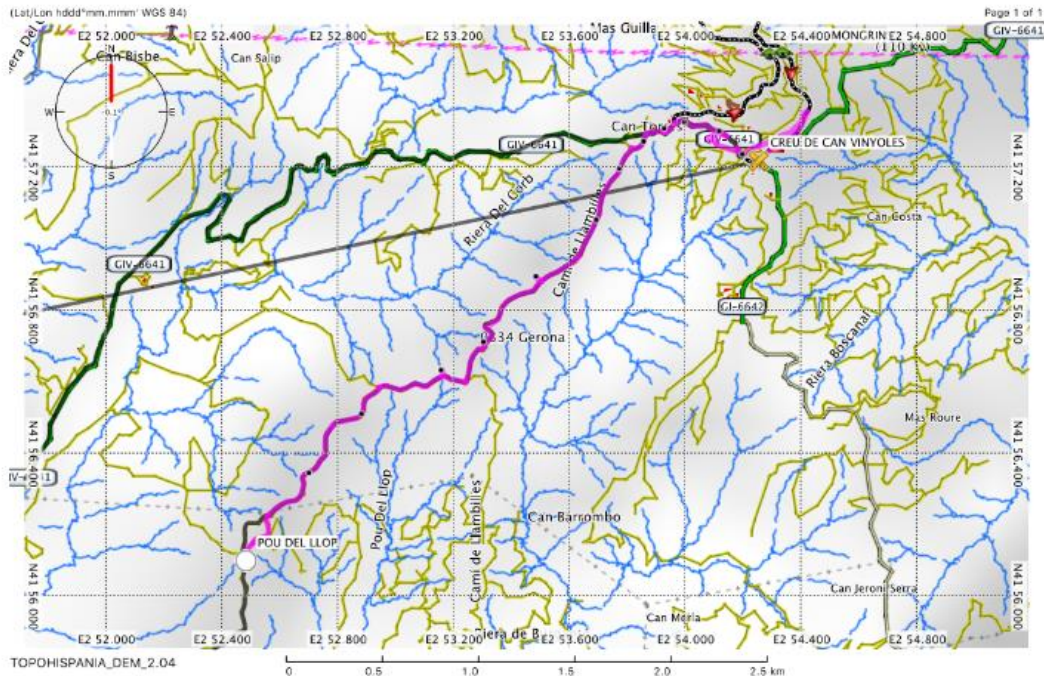
La ruta que mena al *Surolí* és molt semblant a la que mena als Àngels, ja que aquest es troba situat a tan sols un quilòmetre més avall del Santuari. La ruta es pot fer començant des de Quart o qualsevol altre punt que es dirigeixi als Àngels.

En aquest treball es contenen els quilòmetres des de la Creu d'en Vinyolas. La ruta principal esmentada abans es troba a tan sols sis quilòmetres dels Àngels, el que ofereix la possibilitat de unir-la amb la llegenda del Surolí anant primer als Àngels i després un quilòmetre més avall on ja hi ha el panell informatiu del punt exacte on es trobava l'arbre centenari. La fotografia adjunta senyala el camí que seguiria des de la Creu d'en Vinyolas fins al Surolí.

Panell informatiu que ocupa l'antic lloc on es trobava el Surolí

5.3) LA RUTA DEL SASTRE I EL LLOP

pou del llop creu de can Vinyoles

GARMIN

Longitud: 10,4 quilòmetres (anar i tornar).

Durada: dues hores.

Dificultat: baixa

Apte per a ciclistes: només els més experimentats.

DESCRIPCIÓ:

Aquesta tercera ruta és especial perquè el pou del llop pròpiament dit no existeix actualment. El camí que hauria de lliurar a l'entrada d'aquest pou tan desitjat està tan esbardissat i tapiat amb arbustos que se'n fa impossible qualsevol expedició. La història però, està prou enriquida com per parlar de llocs clau com el camí de Llambilles que sí que és visible a través de la ruta, per això vaig considerar adequat incloure-la de totes maneres.

Les bardisses que impossibiliten seguir la ruta

Per arribar al pou del llop només s'hi pot accedir d'una manera: a través del camí del Mas Gelats. Aquest camí es troba ben bé davant de Can Torras i esdevé el mateix camí d'anada que de tornada, ja que les bardisses impedeixen fer-ne una ruta circular. El camí és ampli i està molt ben conservat gràcies a les contínues intervencions de l'ajuntament i és un bon racó per fer-hi una passejada.

Camí que va a Llambilles (creua transversalment la ruta)

La nostra ruta s'inicia de la Creu d'en Vinyolas i baixa fins davant Can Torres on comença el camí esmentat anteriorment. Un cop allà, se segueix sempre recte fins a trobar una columna de fusta on hi ha el codi QR que indica el final del recorregut.

El pilar de pedra

Dins el primer quilòmetre, hom pot apreciar una pedra amb una inscripció. No he sabut precisar-ne l'edat ni l'època però de segur que era un antic pilar per marcar els quilòmetres que quedaven fins arribar a Girona, una prova més que aquest camí ha sigut usat des de temps molt antics.

Aproximadament a la meitat del recorregut, el camí queda travessat per un altre que ve en direcció transversal. És el conegut camí de Llambilles i és en algun indret de per allí que el nostre dissortat sastre es devia perdre tornant cap a casa seva.

El camí del Mas Gelats no es troba lluny d'on s'inicia la ruta principal (a escassos 500 metres l'un de l'altre) el que significa que, semblantment com amb la ruta del Surolí, la ruta del sastre i el llop es pot unir amb la ruta principal. Aquesta unió es pot fer tan a l'inici de la ruta principal com a la seva finalització doncs l'itinerari és circular i tots dos punts lliuren al mateix lloc.

5.ELS CODIS QR

Els codis QR va ser la primer idea que es va tenir per portar el projecte més enllà. Em vaig trobar què tenia un munt d'informació amb la qual jo gaudia molt i trobava que m'havia enriquit sobre el coneixement del poble al qual m'acabava de mudar. Podia haver-ho deixat allí, doncs les expectatives que tenia s'havien complert, però alguna cosa m'ho impedia. M'entristia molt el fet que pràcticament el total de la població del Quart ignorés total o parcialment les llegendes originades dins les seves pròpies terres i vaig decidir acabar-ho.

Els QR són uns codis quadrats en blanc i negre. Dins, contenen una informació específica que tant pot ser un escrit, una imatge, un àudio o la direcció d'una pàgina web. Al haver recollit imatges, preferia que els codis redireccionessin el mòbil a una pàgina web on podia combinar escrit i fotografies sense cap mena de problema. Després de donar voltes sobre a quin lloc de la xarxa podia penjar les llegendes vaig decidir provar sort amb l'ajuntament.

L'ajuntament de Quart van ser molt amables, no només em van agafar en la meva primera visita sinó que van posar a la meva disposició tots els mitjans que podia menester per complir amb la meva feina. Així va ser com se'm va lliurar un espai dins la web oficial de l'ajuntament de Quart denominat: "Llegendes de les Gavarres" on vaig poder compartir els fitxers de les llegendes que s'inclouïen dins les meves rutes i que trobava més interessants.

Vaig decidir explicar-les en tres idiomes diferents per dues raons: la primera, perquè les llegendes poguessin universalitzar-se i el coneixement no es quedés solament per a catalans, sinó per a turistes i viatgers amants d'aquestes històries. La segona per, si algun viatger per fortuna trobés un dels codis QR penjats al llarg de les rutes esmentades i decidís llegir-lo, pogués comprendre el que hi havia escrit i pogués compartir-ho amb tothom qui volgués.

Llegendes de les Gavarres

Al damunt, imatge d'un dels codis QR impresos i enganxats a la ruta pertinent.

Els codis QR foren realitzats i funcionaven esplèndidament. Aquí s'adjunta un exemple de les llegendes que es poden llegir a través d'ells i a la pàgina web:

Fotografies dels QR penjats als seus respectius llocs. D'esquerra a dreta: font de la Núvia, Can Bertran dels Àngels i Can Vinyolas

Totes les llegendes es poden consultar a l'adreça: http://www.quart.cat/les-llegendes-de-les-gavarres/**

6. EL VÍDEO

Amb les rutes fetes i les llegendes compilades a la pàgina web creia que ja havia complert gran part del meu objectiu principal: difondre la cultura popular del poble. Mes encara creia haver fallat en una part igualment important per a mi que era que la ruta realment s'utilitzés. La finalitat que tenia construir-la era poder contemplar el paisatge on s'originaven els fets alhora que llegies la història i, si la ruta no es promocionava, aquell fet passaria a ser pràcticament impossible.

La primera solució que em vingué a la ment fou la d'organitzar una marxa popular però el temps era escàs per una fita de tal mena i de seguida la vaig haver de descartar. La segona idea, però, va ser més innovadora i m'atreviria a dir que inclús més afectiva.

La realització d'un vídeo per promocionar les rutes fou una resolució d'allò més engrescadora. No només animaria a la gent a investigar sobre les llegendes sinó que també les estimularia a sortir de llurs cases per descobrir un entorn tan proper com és el de les Gavarres. Això sí, tenia clar que els principals protagonistes del vídeo no podien ser un parell de desconeguts recitant les llegendes sinó que la promoció hauria d'implicar a tot el poble, que es fes córrer la veu i que la gent s'animés, voluntàriament, a explicar la història del seu propi poble.

I així va ser, es va fer una crida i en menys d'un dia ja tenia prou voluntaris per suplir més de la meitat de les llegendes. Molts voluntaris no em coneixen ni pel nom però tot i així no dubtaren en col·laborar. Acordant diferents dies de gravació, vaig anar quedant amb un i l'altre per enregistrar una llegenda diferent cada vegada. En conjunt, es gravaren nou llegendes amb voluntaris d'edats tan variades que oscil·laven d'entre els 17 i els 90 anys.

7.CLASSIFICACIÓ DE LES PLANTES DE LES GAVARRES

Fruit d'un recull d'exemplars feta durant la ruta, aquestes són les espècies més comunes i abundants a la ruta de les Gavarres:

Nom científic (i imatge)	Nom comú (i lloc d'origen)	Família a la qual pertany	Característiques	Propietats	Usos
<p><i>Spartium junceum L.</i></p> 	Ginesta (mediterrani)	Papilionàcies	Nativa del sud d'Europa Neix en herbassars i ribassos eixuts. Tija verda i allargada i flors de cinc pètals de color groc. Floració a primavera. Manca de fulles, fa la fotosíntesi per la tija.	Conté citisina que resulta al·lucinògena . Molt tòxica resultant mortal a dosis superiors a 5mg . Els brots més joves contenen genisteïna que és abortiva, fungicida i té propietats anticancerígenes Parts actives: tota la planta però en especial flors i llavors.	Diürètica i laxants (eliminació del líquid corporal sobrant) Antídota contra escurçons Industrial (pigments grocs) i insecticides
<p><i>Coriaria myrtofolia</i></p> 	Roldor (mediterrani)	Coriàcies	Arbust d'uns 2-3 metres d'alçada. Fulles oposades amb tres nervis principals. Floració d'abril a juny	Tota la planta és tòxica en especial els fruits (que es poden confondre amb les móres) tan pels humans com pels animals. Les fulles produeixen el semblant a la embriaguesa a les cabres.	L'escorça i les fulles s'utilitzaven per tractar el cuir.
<p><i>Viburnum tinus</i></p>	Marfull (típic de la península ibèrica)	Caprifoliàcies	Arbust perennifoli, pot arribar als 3 metres d'alçada.	Principis actius: viburnina i tanins .	Les fulles en infusió s'usen per combatre la febre.

			<p>Les fulles tenen uns pèls visibles a contrallum. Floració: de gener a maig. Flors petites i blanques i fruits blaus.</p>	<p>El tanins pot provocar molèsties estomacals si s'ingereix en grans quantitats.</p>	<p>Els fruits s'usen contra l'estrenyiment . Antigament usaven les seves branques per lligar feixos.</p>
<p><i>Hypericum perforatum</i></p> 	<p>Herba de Sant Joan</p>	<p><i>Guttiferae</i></p>	<p>Tija petita i verda, fulles perennes. Flor groga amb aparença foradada. Màxima floració: la nit de Sant Joan</p>	<p>Antidepressiu Regenerador del sistema nerviós Protector gàstric Analgèsic Conté tanins: bona cicatritzant i regeneradora de teixits. Calma el dolor Ajuda a problemes de circulació</p>	<p>El més conegut és l'oli del cop.</p>
<p><i>Phyllirea angustifolia</i></p> 	<p>Aladern de fulla estreta (mediterrània)</p>	<p>Oleàcies</p>	<p>Arbust perennifoli d'1-2 metres. Fulles oposades amb un únic nervi principal. Flors blanquinoses i agrupades a l'axil·la de les fulles. Floració: març-abril. Fruits apareixen a finals d'estiu. Són negres i carnosos</p>	<p>Fruits: astringents</p>	<p>La seva fusta s'usa per cremar forns ja que té una flama molt viva. Els fruits s'usen per curar ferides. Antisèptic bucal</p>

<p><i>Folmiculum vulgare</i></p> 	<p>Fonoll (mediterrani)</p>	<p>Umbel·líferes</p>	<p>Planta bianual. 2 metres d'alçada. De color verd blavós, tija comestible. De la tija en creixen unes fulles que s'enlairen cap amunt. Fa una olor semblant a l'anís. Flors groguenques Floració: estiu</p>	<p>Olor a anís</p>	<p>Els fruits s'utilitzen per a licors i infusions. S'utilitza com a planta aromàtica. El seu oli protegeix la pell del sol.</p>
<p><i>Erica arborea</i></p> 	<p>Bruc Boal (tot Europa)</p>	<p>Ericàcies</p>	<p>Arbust que pot arribar als 4 metres. Molt ramificat. Flors blanques en forma de campaneta. Pèls a les branques. Floració: del febrer al maig</p>	<p>La seva fusta és un bon combustible.</p>	<p>Fabricació d'escombres. Les branques també serveixen per fer de mur natural. La fusta s'usa per a la creació de carbó vegetal. Les arrels per fabricar pipes de fumar.</p>
<p><i>Aster pilosus</i></p> 	<p>Herba cel estrellat (introduïda d'Amèrica del Nord)</p>	<p><i>Asteraceae</i></p>	<p>Creix als marges dels rius i dels camins. Pot arribar a fer 2 metres d'alçada. Fulles allargades i flors blanques i grosses. Floració: tardor</p>	<p>-</p>	<p>Protegeix el sòl de l'erosió.</p>
<p><i>Arbustus unedo</i></p>	<p>Cirerer d'arboç (mediterrani)</p>	<p>Ericàcies</p>	<p>Arbust que sol assolir els 5 metres d'alçada. Fulles dentades i flors blanques en forma de</p>	<p>Fruit: conté vitamina C L'escorça té propietats diürètiques</p>	<p>Ornamental L'arrel s'usa contra la hipertensió La fruita s'utilitza per</p>

			<p>campana i agrupades en raïms penjants. Floració: setembre-octubre Fruit vermellós quan és madur (hivern), comestible.</p>	<p>Antiinflamatori i eficaç contra el reumatisme.</p>	<p>fer melmelada, pastissos o es fermenta per fer begudes alcohòliques. La seva fusta s'utilitza en ebenisteria i torneria. També és un bon combustible i produeix carbó vegetal de qualitat. Les fulles s'usen per curar diarrees.</p>
<p><i>Aquilegia vulgaris</i></p> 	<p>Herba Corniol (europa)</p>	<p>Ranunculàcies</p>	<p>Creix als boscos humits i a les rieres. Flor blavosa en forma de campana. Floració: del maig al juliol Fulles mitjanes i de contorn irregular.</p>	<p>Planta tòxica Propietats sudorífiques, expectorants, diürètiques, antisèptiques, astringents, i cicatritzant</p>	<p>S'usava la planta mitjançant infusions i decoccions per combatre amigdalitis, faringitis, bronquitis, sang bucal, gingivitis, mal de queixal i infeccions urinàries. En desús per la seva toxicitat.</p>
<p><i>Corylus avellana</i></p> 	<p>Avellaner (mediterrani)</p>	<p>Betulàcies</p>	<p>Creix en boscos humits. Arbre caducifoli de fins a 6 metres d'alçada. Fulles alternades. Floració: hivern Fruits arrodonits i color marró (avellanes),</p>	<p>Fruit: vitamina E (antioxidant). Alt contingut calòric.</p>	<p>Comestibles i alimentaris. Mobiliari, construcció i eines.</p>

			conegut com a fruit sec.		
<p><i>Satureja calamintha</i></p> 	<p>Poliol Bord (poliregional)</p>	<p>Labiades</p>	<p>Creix en terres fèrtils, marges dels camins i llocs humanitzats. Planta ramificada des de la base. Fulles arrodonides i amb pèls. Fan olor a menta. Flors violades. Floració: de l'agost a l'hivern</p>	<p>Tòniques i estomacals.</p>	<p>Infusions Perfums</p>
<p><i>Calicotome spimosa</i></p> 	<p>Argelaga Negra (mediterrani)</p>	<p>Papilionàcies</p>	<p>Arbust de fins a 3 metres. Ramificat i molt espinós. Fulles trifoliolades i de color groc. Floració: maig i juny.</p>	<p>Flors són cardiotòniques.</p>	
<p><i>Saponaria officinalis</i></p> 	<p>Herba Sabonera</p>	<p><i>Caryophyllaceae</i></p>	<p>Planta herbàcia que creix en llocs humits. Pot arribar a mesurar 100 cm d'alçada. Planta perenne capaç de resistir temperatures baixes. Desprèn una olor agradable. Les fulles es distribueixen regularment per la tija de manera oposada. Flor de cinc pètals de color rosat.</p>	<p>Molt tòxica (conté saponina, iperina, sapomarina) que tenen acció hemolítica quan interacciona amb el colesterol. Pot provocar parades dels centres nerviosos i irrita les mucoses. Mucolítica, expectorant, antitussigen,</p>	<p>Per a fer sabons (desengreixa) S'utilitza pel tractament d'acne, angines, artritis, caiguda de cabells, herpes, problemes de fetge, reumatisme, dermatitis entre d'altres.</p>

			<p>Floració: a partir del maig fins finals d'estiu. El fruit és una càpsula cilíndrica que conté les llavors.</p>	<p>antiinflamatori a (inhibeixen la prostaglandin-sintetasa), hipolipemiant (inhibeixen l'absorció intestinal del colesterol), diürètic, sudorífic, colerètic, antitumoral.</p>	
<p><i>Eupatorium Comabinum</i></p> 	<p>Canabassa (europa)</p>	<p>Compostes</p>	<p>Herba robusta que creix prop dels cursos d'aigua. Fulles dentades. Flors petites tubuloses de color blanc o lila. Floració: estiu</p>	<p>Té propietats sudorífiques, diürètiques i, en dosis elevades, purgant.</p>	<p>Se sol utilitzar com a vulnerària o cicatritzant. Com a laxant, s'usa l'arrel acabada d'arrencar.</p>
<p><i>Daphne gnidium</i></p> 	<p>Matapoll (mediterrani)</p>	<p>Timeleàcies</p>	<p>Branques estretes que no passen del metre, poc ramificades i poques fulles a la base (es concentren a la part alta). Floració: a l'estiu. Les flor apareixen a l'extrem de la tija, en forma de campana de color blanc-verdós. Fruit: baia vermella (tardor)</p>	<p>Planta tòxica. Provoca irritació en contacte prolongat amb la pell. Pot rebrotar ràpidament després d'un incendi forestal.</p>	<p>La resina del tronc del matapoll s'havia usat com a pugnament extremadament fort(en desús).</p>
<p><i>Ulex Parviflorus</i></p>	<p>Gatosa (mediterrani)</p>	<p><i>Fabaceae</i></p>	<p>Arbust completament</p>	<p>Planta molt inflamable.</p>	<p>Antigament s'havia usat</p>

			<p>espinat. Les espines cobreixen tota la planta. Les fulles es desprenen aviat per tant la fotosíntesi es duu a terme per les espines i el tronc. Flors grogues. Floració: hivern.</p>		<p>per encendre forns.</p>
<p><i>Fraxinus angustifolia</i></p> 	<p>Freixe (Sud d'Europa i Nord d'Àfrica)</p>	<p>Oleàcies</p>	<p>Creix en zones properes als rius a la terra baixa i muntanya mitjana. Arbre caducifoli que pot arribar als 12 metres d'alçada. Escorça de color gris verdós, llisa quan l'arbre és jove. Fulles compostes i de marge dentat. Floració: març – abril. Són flors sense calze, petites. Fruit: sàmara allargada que conté una llavor.</p>	<p>Les fulles presenten una acció diürètica, analgèsica, sudorífica, antiinflamatòria, cicatritzant. Té mannitol que és laxant osmòtic. L'escorça és antipirètic.</p>	<p>La fusta és utilitzada per fer màncs d'eines i mobles. Les fulles són apreciades pel menjar del bestiar. Les fulles també s'usen contra la hiperazotemia (excés de substàncies nitrogenades en la sang), gota, hipertensió arterial, sobrepès amb retenció de líquids, gripes, refredats i restrenyiments. L'escorça es pot usar com a antihelmíntic (expulsió de paràsits intestinals).</p>

<p><i>Euonymus europaeus</i></p> 	<p>Evònim (Europa central)</p>	<p>Celastràcies</p>	<p>Arbust que pot arribar als 2-4 metres d'alçada. El tronc és grisós i no completament cilíndric. Les fulles són simples i col·locades de manera oposada amb els marges lleugerament dentats. Les flors són verdes. Floració: abril i maig. Els fruits són roses i contenen una llavor amb coberta taronja a l'interior.</p>	<p>El fruit és molt tòxic.</p>	<p>S'usa per la construcció de mobiliari i eines. Tincions. Del seu oli se'n fa sabó. El líquid que surt del seu fruit és usat per treure pols del cabell i també d'insecticida.</p>
<p><i>Populus tremula</i></p> 	<p>Trèmol (Europa, nord d'Àfrica, oest d'Àsia)</p>	<p>Salicàcies</p>	<p>Creix en boscos de muntanya. Arbre caducifoli que no passa dels 15 metres d'alçada. Capçada ampla. Escorça jove i de color gris verdós clar. Fulles verdes pels dos costats, forma arrodonida i marge sinuós. Flors molt petites i pengen separades les femelles de les mascles. Floració: primavera.</p>	<p>Astringent, analgèsic, antiinflamatori, febrífug, expectorant, diürètic, antiprostàtic.</p>	<p>La seva fusta s'usa per fer les bigues de les cases. També s'utilitza per fer paper i caixes d'un sol ús. Ús medicinal per maceració, decocció i infusió.</p>

			Fruit en càpsula (llavor petita i negra).		
<p><i>Olea Europea</i></p> 	<p>Olivera (Europa)</p>	Oleàcies	<p>Arbre cultivat. Fruit: oliva Maduració del fruit: de novembre a gener. Floració: maig - juny Fulles rígides i tot l'any verdes. Pot viure molts anys.</p>	<p>Olives són aperitives i tòniques. L'oli té propietats laxants. Les fulles tenen propietats hipotensores i febrífugues.</p>	<p>Del fruit: oli Fulles i escorça en infusió per netejar nafres. En diferents cultures és considerat un arbre sagrat.</p>
<p><i>Cistas salviifolius</i></p> 	<p>Estepa Borrera (mediterrani)</p>	Cistàcies	<p>Arbust baix. Creix preferentment en sòls descarbonatats. Fulles petites i ovalades. Flors blanques grosses de cinc pètals. Floració: maig i juny.</p>	<p>Principi actiu: rhododendrin (propietats analgèsiques i antiinflamatoris).</p>	<p>Pel seu tacte aspre, s'utilitzava per treure la borra de la roba de llana (d'aquí el nom). A Grècia es feia servir per infusions com a substitut del té. Usos medicinals.</p>
<p><i>Smilax Apera</i></p> 	<p>Arítjol</p>	Liliàcies	<p>Liana d'espines que s'enganxa als arbres per mitjà de circells. Fulles perennes amb forma de cor. Té espines al marge de la fulla i la tija. Flors verdes i grogues. Floració: tardor Fruit boles vermelles i</p>	<p>Arrels: depuratives i estimulants. Propietats anti-verí Els fruits són tòxics: provoquen vòmits, diarrea i disminució de glòbuls vermells en la sang.</p>	<p>Amb els fruits es fan begudes refrescants. Antigament l'arrel s'usava per tractar malalties venèries. Molts emperadors romans es feien preparats d'aquesta</p>

			apareixen entre octubre i gener.		planta per combatre possibles enverinaments. Té múltiples aplicacions mèdiques tot i que està comprovat que l'arítxol europeu no és tan eficaç com altres tipus de la seva espècie.
<p><i>Quercus suber</i></p> 	Alzina surera (Mediterrani occidental)	Fagàcies	Viu en boscos silícics i permeables amb hiverns suaus i humits. Pot arribar al 20 metres d'alçada. Està recoberta per un gruix anomenat suro. Fulles amb forma d'ou i espinades. El seu fruit és el gla.	Impermeabilitat. Curatives	Producció de materials de suro. Si es posa a bullir el suro, s'agafa l'espuma blanca que genera per fregar-se les ferides.
<p><i>Quercus robur</i></p> 	Roure (Mediterrani)	Fagàcies	Arbre caducifoli que pot arribar als 40 metres d'alçada. Fulles amb marges irregulars i suaus de color verd. Flors de sis pètals. Les masculines s'ajunten mentre que les femenines es	Astringents.	Mobiliari, construcció i eines. La disenteria es combat amb vi de roure. l'aigua de roure cura vòmits entre d'altres. Els fruits polvoritzats es poden usar contra la

			troben separades. Fruit: gla.		diarrea infantil.
<p><i>Rubus ulmifolius</i></p> 	Esbarzer (Europa)	Rosàcies	<p>Arbust perennifoli que pot arribar als 2 metres d'alçada. Tija coberta per espines que s'enganxen al terra. Fulles compostes i de marge dentat. Flors blanques o rosades. Floració: març al juliol Fruit: móra. Rebrota fàcilment.</p>	El fruit conté vitamina B, magnesi, calci, coure, ferro i vitamina C	Del fruit se'n fa melmelada i altres usos culinaris.
<p><i>Dryopteris filix-mas</i></p> 	Falguera (Europa, Àsia i Nord-Amèrica)	Polipodiàcies	<p>Arbust que pot arribar al mig metre d'alçada. Les fulles són grosses i verd clar i surten de la tija que fa de suport principal. té dues formes vitals: d'esperòfit i de gametòfit. No té flors ni fa cap fruit.</p>	Antiparasitari , vermífug, antireumàtic i abortiu	Es fan servir per combatre cucs intestinals com la tènica.
<p><i>Laurus nobilis</i></p>	Llorer (Mediterrani)	Lauràcies	<p>Arbre petit que pot arribar als 15 metres d'alçada. Fulles perennes aromàtiques i en posició alterna. Tronc dret de parets llises. Flors de color groc pàl·lid.</p>	Antiespasmòdic, antisèptics i desinfectants.	En l'edat antiga i també durant l'edat mitjana, aquest arbre representava el triomf . Les fulles se solen usar per cuinar.

			<p>Floració: de febrer a abril. Fruit: baia de color negra (madura).</p>		
--	--	--	--	--	--

<p><i>Bryophyta</i></p> 	<p>Molsa</p>		<p>Planta inicialment aquàtica, creix en llocs humits i foscos. De color verd, fixen al substrat per mitjà d'unes arrels. Igual que les falgueres no fan ni flor ni fruit. Ídem reproducció.</p>		<p>Usos naturals: modula la humitat de l'aire, es casa de molts microorganismes. Serveix de material de construcció de nius per a diferents aus. Al ser sensibles a la contaminació ambiental, també són indicadors del grau de contaminació del medi en què es troben. S'utilitza molt en jardineria i també per depurar l'aigua.</p>
---	--------------	--	--	--	--

<p><i>Hedera helix</i></p> 	<p>Heura (Mediterrani)</p>	<p><i>Araliaceae</i></p>	<p>Liana que escala i es fixa per altres arbres o superfícies mitjançant diverses arrels. Les fulles són llises i amb forma de triangle. Floració: estiu i tardor.</p>	<p>Conté saponines, glucòsids, àcid màlic, clorogènic, fòrmic... Els fruits són vomitius. Planta tòxica, sobretot pels fruits.</p>	<p>Les fulles es consideren bones per guarir nafres i ferides. Si es mastega una fulla fa passar la sed.</p>
<p><i>Celtis australis</i></p> 	<p>Lledoner (oriental)</p>	<p><i>Ulmaceae</i></p>	<p>Arbre que pot viure fins a 600 anys. Caducifoli, pot arribar fins els 25 metres. Tronc fi de color gris. Fulles simples en posició alterna, amb forma ovalada i amb els marges lleugerament serrats. El fruit es rodó, de la mida d'un pèsol i de color negre quan és madur. Comestible. Floració: abril – maig.</p>	<p>Fruit i fulles: astringents.</p>	<p>La fusta s'usa per a fer estris de pagès com la forca. Tractar trastorns de menstruació. Abans de la seva fusta en feien flautes perquè es creia que la música que feia espantava als llops.</p>
<p><i>Crataegus monogyna</i></p> 	<p>Arç blanc (Mediterrani)</p>	<p>Rosàcies</p>	<p>Creix en bardisses dels torrents i llocs humits. Arbust espinós, caducifoli. Fulles dividides i de marge sinuós. Flors blanques. Floració: del març al juny.</p>	<p>Cardiotòniques, Normotenses, Sedant del sistema nerviós simpàtic.</p>	<p>S'usa les fulles i els fruits amb finalitats medicinals.</p>

			Fruits: maduren a la tardor i són de color vermell viu.		
<p><i>Quercus ilex</i></p> 	Alzina (Mediterrani)	Fagàcies	Arbre caducifoli que pot arribar fins als 25 metres d'alçada. Fulles verdes amb nervis molt marcats i poc irregulars. Fruit : gla	-	Medicinal, mobiliari i fabricació d'eines. La llenya és molt apreciada pel seu poder calorífic. L'escorça s'utilitza per adobar pells.
<p><i>Lavandula angustifolia</i></p> 	Espígol (Mediterrani)	Lamiàcies	Planta que no arriba al metre d'alt, tija verda i flor lilosa mundialment coneguda per la seva olor. La seva floració depèn molt del tipus de lavanda i de l'hàbitat on viu.	Regenera cèl·lules, antiinflamatòria, cicatritzant i sedant.	Colònies Per refer cremades i ferides, combatre les al·lèrgies i regenerar tot tipus de pell.
<p><i>Pinus radiata</i></p> 	Pi Insigne (Califòrnia)	Pinàcies	Arbre que oscil·la entre els 25 i 40 metres d'alçada. Capçada densa inicialment cònica i després rodona. Perenne. Flors petites. Les masculines de color marró groguenc i les femenines formant cons verds. Floració: març i abril.		La fusta de pi s'usa per fabricar material mobiliari, piques en les mines i, a vegades, cel·lulosa del paper.

			Fruits: pinyes ovoides molt grans que sorgeixen durant la tardor.		
<p><i>Pinus pinea</i></p> 	Pi pinyer (mediterrani)	Pinàcies	<p>Arbre que sol arribar als 20 metres d'alçada. Fulles perenne i agrupades. Floració: principis d'estiu. La pinya és de color marró i de forma quasi circular i conté llavors comestibles (pinyons).</p>	<p>Conté trementina (és tòxica en grans quantitats i per via interna).</p>	<p>La trementina (que es troba en el tronc) s'usa per contrarestar dolors traumàtics i reumàtics. L'essència de pi s'usa contra bronquitis i dolors pectorals. També serveix per fer-se banys relaxants.</p>

8. RECEPTES CASOLANES FETES AMB LES PLANTES OBTINGUDES

He cregut convenient adjuntar, a més de les plantes que es poden dividir durant el recorregut, un parell de receptes extretes del mateix coneixement popular que es poder realitzar amb plantes esmentades anteriorment.

9.1) L'OLI DEL COP

Material necessari:

- Herba de Sant Joan
- Oli d'oliva
- Oli de gira-sol
- Un pot de conserva.

Procediment:

Es col·loca l'herba de sant Joan acabada de collir dins el pot de conserva. Llavors s'emplena la meitat del pot amb oli d'oliva i l'altre meitat amb oli de gira-sol. Es deixa passar dues setmanes i nou dies perquè l'oli pugui absorbir les propietats de l'herba i, en acabat, ja es pot utilitzar.

Recomanacions:

L'herba de Sant Joan floreix amb les seves màximes propietats pels vols d'aquelles dates i és en aquell moment quan és més aconsellable fer-ne la collita, doncs l'oli del cop serà més efectiu.

Usos:

L'oli del cop és el remei casolà per combatre cops, cremades i altres que suposin ferides a la pell. L'herba de Sant Joan conté propietats cicatritzants que ajuden a accelerar el procés de curació i fa que la ferida millori notablement.

9.2) MELMELADA DE CIRERES D'ARBOÇ

Material necessari:

- Cireres d'arboç acabades de collir
- Sucre
- Canyella
- Olla amb aigua
- Sedàs
- Drap

Procediment:

Es passen les cireres (ben madures) per un sedàs. El que queda en el sedàs es posa en un drap de fil i s'espren fins que només queda el gra de la cirera. Llavors el suc que s'ha filtrat amb el drap es posa a bullir amb aigua, sucre i canyella.

*Fotografies extretes de la xarxa.

9.MEMÒRIA HISTÒRICA: LA CONXITA

Can Vinyoles nou és la masia que la família Vinyoles construí quan l'antiga se'ls quedà obsoleta. La família Vinyoles ha estat en possessió d'aquella masia des de finals de l'Edat Mitjana, una llarga dinastia que, desgraciadament, acabà fa aproximadament 40 anys quan l'últim Vinyoles morí sense descendència. La propietària actual d'aquesta finca és la seva dona, la Conxita Sagué, i està en lloguer ja que la seva edat ja no li permet una vida dalt de les muntanyes. La Conxita i el seu marit tingueren un fill que malauradament morí a l'edat de 14 anys per problemes respiratoris i aquí s'acabà la nissaga.

El marit de la Conxita era conegut com "el caçador" ja que freqüentava àvidament a dur a terme aquella pràctica i aconseguí ser el caçador que més porcs senglars matà de la comarca.

Una anècdota de la Guerra Civil

La masia Vinyoles sempre ha estat molt ben posicionada. Es troba al costat de camí que duu cap els Àngels per Quart i després més amunt, a França, un destí molt concorregut durant la Guerra. Així fou com la Conxita i el seu marit veieren com desenes de famílies passaven per davant de casa seva carregats amb les poques coses que podien portar amb ells, tot el que tenien la majoria, dirigint-se a França, a la llibertat, lluny de tots els perills que Espanya els podia suposar. Veure'ls era desolador.

La Conxita recorda un dia en especial, quan el seu marit va ser segrestat. Era un dia clar, la Guerra ja havia acabat. Valia dir que el marit de la Conxita fou empresonat durant un temps per la seva ideologia republicana com molts veïns de Quart i de Girona. Aquell dia en concret, la Conxita tenia el seu tiet malalt. El metge havia vingut el dia abans per atendre'l i havia demanat al seu marit que l'avisés l'endemà del progrés del malalt. L'home, com que s'aixecà aviat, decidí anar a caçar una mica abans de visitar el metge. Tot semblava normal fins que un parell d'hores passaven i el marit no donava senyals de vida. La Conxita s'angoixà una mica i aquesta angoixa cresqué i cresqué a mesura que els minuts passaven i s'acostaven perillosament a les onze, hora acordada amb el metge, sense la reaparició del seu marit en els boscos. A la fi sentí lladrucs i sortí a rebre els gossos. I gossos i res més, el seu marit no es veia per enlloc.

- Ai! On esta en Joanet? – preguntava als gossos i aquests li estiraven la faldilla com si li volguessin mostrar el camí.

La Conxita, temerosa però valenta, seguí els gossos que la guiaren bosc endins durant un parell de quilòmetres fins que a la fi s'aturaren i començaren a lladrar. La Conxita sabé a l'acte que havien arribat i la por ja havia sucumbit als seus pitjors temors que el seu marit jeia mort allà a terra. Avançà i s'atura de cop. Allà, davant seu, s'estenia una carbonera. Allò no fou el que la sorprengué, doncs era prou comú, sinó que fou el fet que en un racó hi havia una olla encesa i una mica més avall, armes. Un home alt i corpulent se li acostà i la Conxita, lluny de deixar-se intimidar parlà primer:

- Què hi feu en el meu bosc?!
- Vostè busca al seu marit – contestà l'altre fent-ne cas omís.
- I és clar que el busco! – continuà la Conxita en el mateix to – I es pot saber què hi feu aquí?
- El trobarà allà.

L'home no va dir res més i la Conxita es dirigí allà on li havia senyalat i es trobà el seu marit envoltat d'uns quants homes més. El marit somrigué i li explicà el que havia passat.

Resulta que, mentre el Joan estava caçant, es creuà amb aquell grup d'homes. Els soldats els volien fer passar per guàrdies civils però en Joan els caçà de seguida doncs li havien preguntat per uns papers que no pertocaven en aquella situació en concret.

- Ja sé qui sou vosaltres, sou soldats russos. No us preocupeu que no us denunciaré pas, jo he estat a la presó però heu de saber que per aquí passen molts guàrdies Civils per tant aneu amb molta alerta.

Malgrat les seves paraules, els soldats argumentaren que no el podien deixar marxar, tot fos per precaució. En Joan bé que els hi digué que si el retenien gaire, a casa seva el trobarien a faltar i que la seva dona no trigaria a venir en la seva busca. I així fou. Trobant-se la Conxita i en Joan amb els soldats russos intentaren persuadir-los de deixar-lo retornar a casa.

- Mireu a casa nostra solen venir guàrdies civils a menjar i a dormir – i allò era cert, el camí era freqüentat per aquelles tropes i sovint la família Vinyoles havia d'hostejar-los sense cap mena d'opció – Farem una cosa, al portal hi tenim un presseguer. Si

aquesta nit vénen, hi posarem una tovallola o una peça de roba molla, és clar, doncs aquells soldats són molt vius. Si no hi ha res estès al portal significa que aquesta nit no han vingut i que teniu via lliure.

I així fou, els soldats els deixaren marxar i aquella nit, per fortuna, cap guàrdia Civil acudí a Can Vinyoles.

Els soldats que es trobà en Joan Vinyoles eren uns voluntaris que partien des de Rússia i venien fins a Barcelona caminant per camins clandestins per unir-se a les revoltes que es dugueren a terme un cop acabada la guerra. Cal dir que cap d'aquestes revoltes donà fruit i que la dictadura s'instaurà a Catalunya, com a la resta d'Espanya, amb força i mà dura.

10. CONCLUSIONS

Aquests treball m'ha permès moure'm en àrees molt variades entre elles. A partir de totes les dades recollides i l'experiència personal adquirida en aquest temps, puc concloure les meves conclusions com les següents:

Primerament, la falta de coneixement sobre la cultura popular que tenen els habitants del poble. Molts participants del vídeo i altres personalitats com el col·legi del municipi de Quart admeteren que no havien sentit contar cap de les llegendes recollides, tot i que no van amagar la seva alegria en conèixer-les. La cultura d'origen és una tradició que toca perpetuar des dels habitants del lloc o altrament corre el risc de perdre's. Crec que aquest és un punt a treballar pel poble des d'aquest punt de vista.

En segon lloc, la riquesa d'històries que amaguen el bosc de les Gavarres. Quan vaig començar aquest treball, pensava trobar-me tan sols amb una llegenda ja que el municipi, tot i que el terreny és gros, el poble en sí és petit i, després d'haver llegit la seva història, tampoc s'esmentaven esdeveniments de gran envergadura. La meva sorpresa fou màxima en descobrir tantes llegendes i curiositats sobre el territori on vivia i de segur que moltes més encara resten per ser revelades o, potser, quedaran en l'oblit per sempre més. Així doncs, m'alegra que s'hagin tornat a esmentar-se i que l'ajuntament hagi accedit a penjar-les a la pàgina web principal per tal de difondre-les.

Seguidament les rutes. Al haver decidit dividir-les en tres de diferents, la preocupació de crear-ne una de massa llarga s'esvaïa alhora que s'obria tot un món de possibilitats de combinar-les i idear-les a grat que m'entusiasmaren d'allò més. Arran de la progressiva despoblació de les Gavarres desgraciadament molts dels camins traçats en mapes es troben ja obstaculitzats per les plantes que creixen de manera salvatge i alguns ja s'han tornat impracticables és per això que, en alguns trams, la ruta s'ha hagut d'allargar una mica més del que inicialment es pretenia. L'ajuntament s'assegura de mantenir les vies principals netes però les secundàries s'estan tornant obsoletes pel poc ús que se'n fan. Malgrat tot, si es tornessin a fer servir algunes d'aquestes rutes, se salvarien molts camins actualment en vies d'extinció i es podria arribar a conservar aquest petit patrimoni que queda de les Gavarres d'antany.

El meu quart punt recau en les herbes remeieres que viuen dins les Gavarres. Després de la classificació d'elles, he descobert que hi ha quantitat de malalties menors i ferides que es poden curar amb plantes que creixen al costat de casa, així com també infusions o perfums. Les receptes amb elles són infinites i absolutament més sanes que molts productes envasats que prenem a casa. Aprendre a fer-les és un vici i t'enriqueix moltíssim en el coneixement del teu entorn.

Crec haver assolit tots els objectius presentats a l'inici del treball. Personalment voldria afegir un punt més no esmentat: al llarg del temps, aquest treball m'ha engrescat i ha engrescat a altres a voler conèixer i descobrir més coses sobre l'entorn on viuen.

En resum, les meves conclusions m'han portat a pensar que cal difondre de nou tots aquests coneixements que antany eren bàsics. Tant pràctics com històrics, la cultura és la part de

l'esser humà que ens fa tal i com són i mai hauríem de permetre que aquesta part tant vital de nosaltres mateixos caigués en l'oblit.

11. AGRAÏMENTS

Primer de tot voldria agrair-li profundament la col·laboració i dedicació de Conxita Sagué que durant tants dies m'ha obert les portes de casa seva i m'ha abraçat amb la seva saviesa immemorial.

Agrair també l'ajuntament de Quart per estar sempre predisposats a ajudar en el que puguin, especialment a l'excalde Pere Cabarrocas i a l'administrador de la pàgina web de l'ajuntament, Santi Puerto.

A Lluís Vilar Saís per no dubtar en ajudar-me durant la classificació de plantes i donar part del seu temps en aquesta difícil tasca.

I finalment a tots els ciutadans i ciutadanes de Quart col·laboradors del vídeo promocional del meu treball de Recerca.

A tots, moltes gràcies.

12. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

EXCM, AJUNTAMENT DE QUART. *Quart. Natura, Història i Artesania*. Girona: Ajuntament de Quart, 1998.

JOAN RAMON SANTASUSANA [internet] Disponible a <http://ianonomar.blogspot.com.es/2016/09/la-llegenda-del-suroli.html> [3/06/2017]

CORTADELLAS, X. *El poble dels Centfocs. Llegendes de les Gavarres*. Girona: Sidillà, 2012.

FEM QUART. [internet]. Disponible a: <https://femaquart.wordpress.com/2015/11/08/hem-anat-a-conexer-la-creueta-resum-i-fotografies/> [15/10/2017]

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: http://www.alzinar.com/plantes_jadineria_arenysdemunt_maresme_barcelona/Plantes%20mediterranies/ [4/08/2017]

SLIDESHARE. [internet]. Disponible a: <https://www.slideshare.net/rjimene4/flora-de-bosc-mediterrani> [4/08/2017]

USITUS. [internet]. Disponible a <http://plantesdelmediterrani.blogspot.com.es/> [4/08/2017]

LLOBET FRANÇOIS, T. *Flora i fauna del Parc Natural. Alt Pirineu*. Girona: Brau, 2012.

BOTANICAL-ONLINE. [internet]. Disponible a: <http://www.botanical-online.com/alcaloidesginestacatala.htm> [26/09/2017]

CLOSA, D. "La ginesta floreix..." *Ara*. (16/04/2012)

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/col-anunciata-cerdanyola/plantes/roldor.htm> [26/09/2017]

NUTRICIENCIA. [internet]. Disponible a: <http://herbolaria.altervista.org/plantas/emborrachacabras.html> [26/09/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/col-anunciata-cerdanyola/plantes/marfull.htm> [26/09/2017]

PPT MONT-ROIG. [internet]. Disponible a: http://femhoverdptt.blogspot.com.es/2015/01/el-marfull_25.html [26/09/2017]

MOOD NATURAL BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://www.moodnatural.com/2015/02/herba-de-sant-joan-propietats/> [15/10/2017]

CARD. [internet]. Disponible a: <http://card.cat/2012/05/24/herba-de-sant-joan-hiperic-herbes-i-plantes/> [26/10/2017]

UNIVERSITAT DE VALENCIA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cat-uv/especie/4976.html> [26/09/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/col-anunciata-cerdanyola/plantes/aladern%20estreta.htm> [26/09/2017]

GALAN, V.; OLVINA, C. [internet]. Disponible a: <http://caherbolari.blogspot.com.es/2014/09/aladern-de-fulla-estreta.html> [26/09/2017]

WIKIPEDIA. [internet]. Disponible a: https://ca.wikipedia.org/wiki/Aladern_de_fulla_estreta [26/09/2017]

BOTANICAL-ONLINE SL. [internet]. Disponible a : <http://www.botanical-online.com/remedioscaseros.htm> [4/08/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a : <http://www.xtec.cat/~fturmo/d108/herbes/fonoll.htm> [30/09/2017]

ICHN. [internet]. Disponible a: <http://ichn.iec.cat/Bages/planes/Imatges%20grans/Foeniculum%20vulgare.htm> [30/09/2017]

ARBOLAPP. [internet]. Disponible a: <http://www.arbolapp.es/especies/ficha/erica-arborea/> [30/09/2017]

VIQUIPÈDIA.[internet]. Disponible a: https://ca.wikipedia.org/wiki/Bruc_boal [30/09/2017]

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cas-uv/especie/4931.html> [30/09/2017]

ASSOCIACIÓ FLORA CATALANA. [internet]. Disponible a: <http://www.floracatalana.net/calicotome-spinosa-l-link-subsp-spinosa> [30/09/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/col-anunciata-cerdanyola/plantes/argelaga.htm> [30/09/2017]

FUSTER, S.; CAMARENA I SALLES V. “Plantes del nostre entorn III: Arbustos silvestres de les nostres muntanyes”. *La marina plaza* (1/03/2015) [internet]. Disponible a: <http://lamarinaplaza.com/ca/2015/03/01/plantes-del-nostre-entorn-iii-arbustos-silvestres-de-les-nostres-muntanyes/> [30/09/2017]

FLORA CATALANA. [internet]. Disponible a: <http://www.floracatalana.net/aster-pilosus-willd-> [30/09/2017]

WIKIPEDIA. [internet]. Disponible a: https://en.wikipedia.org/wiki/Symphotrichum_pilosum [30/09/2017]

ALZINAR. [internet]. Disponible a: http://www.alzinar.com/plantes_jadineria_arenysdemunt_maresme_barcelona/Els%20fruit_s%20de%20hivern/Cirerer%20darboc [30/09/2017]

ICHN. [internet]. Disponible a: http://ichn.iec.cat/Bages/arbusts/Imatges%20Grans/arbo_.htm [30/09/2017]

FLORA CATALANA. [internet]. Disponible a: <http://www.floracatalana.net/aquilegia-vulgaris-l-subsp-vulgaris> [30/09/2017]

WIKIBOOKS. [internet]. Disponible a:

https://ca.wikibooks.org/wiki/Flora_del_Pirineu_catal%C3%A0/Aquilegia_vulgaris
[30/09/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA.[internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cas-ub/especie/6201.html> [30/09/2017]

JUAN VILLAS. Salud y Buenos alimentos. [internet]. Disponible a:

<http://saludybuenosalimentos.es/alimentos/index.php?s1=Frutos+Secos&s2=De+C%E1scar+a+Dura&s3=Avellana> [30/09/2017]

ICHN. [internet]. Disponible a:

<http://ichn.iec.cat/Bages/brolles/Imatges%20grans/cSatureja%20calamintha.htm>
[30/09/2017]

DIEGO LUIS LOPEZ. [internet]. Disponible a:

<https://fichasplantasmedicinalesade.blogspot.com.es/2014/04/neota-satureja-calamintha.html> [30/09/2017]

VIQUILLIBRES. [internet]. Disponible a:

https://ca.wikibooks.org/wiki/Guia_de_plantes_medicinals_usos_i_cultiu/Saponaria_officinalis [30/09/2017]

ICHN. [internet]. Disponible a: <http://ichn.iec.cat/Bages/z-humides/Imatges%20grans/Eupatorium.htm> [30/09/2017]

MULTIPLANTAS.[internet]. Disponible a: <http://multiplantas.com/propiedades-del-eupatorio/> [30/09/2017]

ICHN. [internet]. Disponible a:

<http://ichn.iec.cat/Bages/arbusts/Imatges%20Grans/Daphne%20gnidium.htm> [30/09/2017]

ICHN. [internet]. Disponible a: <http://ichn.iec.cat/Bages/brolles/Imatges%20grans/Ulex.htm>
[30/09/2017]

UNIVERSITAT DE VALENCIA [internet]. Disponible a: <https://www.uv.es/jgpausas/ulex-parviflorus.html> [30/09/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/~fturmo/d108/arbres/freixe.htm>
[30/09/2017]

ISAAC SANROMA CARMONA. [internet]. Disponible a:

<http://isaacbenasque.wixsite.com/fullats-de-freixe/habitat-comp-i-prop> [30/09/2017].

ARBOLAPP. [internet]. Disponible a: <http://www.arbolapp.es/en/species/info/euonymus-europaeus/> [30/09/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/~fturmo/d108/arbustos/evonim.htm>
[30/09/2017]

UNIVERSITAT DE VALENCIA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cat-uv/especie/6327.html> [30/09/2017]

PRACTICAL PLANTS. [internet]. Disponible a: http://practicalplants.org/wiki/Euonymus_europaeus [30/09/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/~fturmo/d108/arbres/tremol.htm> [27/09/2017]

FLORA CATALANA. [internet]. Disponible a: <http://floracatalana.es/P-Q/populus%20tremula.html> [27/09/2017]

ICHN. [internet]. Disponible a: <http://ichn.iec.cat/Bages/brolles/lmatges%20grans/Cistus%20salviifolius.htm> [27/09/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/col-anunciata-cerdanyola/plantes/estepa%20borrera.htm> [27/09/2017]

URBAN ECOLOGY CENTER. [internet]. Disponible a: <http://urbanecologycenter.org/blog/native-plant-of-the-month-frost-aster.html> [12/10/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/col-anunciata-cerdanyola/plantes/olivera.htm> [12/10/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/col-anunciata-cerdanyola/plantes/aritjol.htm> [12/10/2017]

WIKIPEDIA. [internet]. Disponible a: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Ar%C3%ADtjol> [12/10/2017]

BOTANICAL-ONLINE. [internet]. Disponible a: <http://www.botanical-online.com/medicinalszarzaparrilla.htm> [12/10/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cas-ub/especie/5794.html> [12/10/2017]

FERRAN SOLDEVILA. [internet]. Disponible a: <http://www.ub.edu/ossma/jardins/pagina.php?codi=qusu> [12/10/2017]

FLORA CATALANA. [internet]. Disponible a: <http://www.floracatalana.net/rhamnus-alaternus-l> [12/10/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cat-ub/especie/5144.html> [12/10/2017]

MULTIPLANTAS. [internet]. Disponible a: <http://multiplantas.com/propiedades-de-la-aladierna/> [12/10/2017]

FLORA CATALANA. [internet]. Disponible a: <http://www.floracatalana.net/quercus-robur-l-subsp-robur> [12/10/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cat-ub/especie/6706.html> [12/10/2017]

MULTIPLANTAS. [internet]. Disponible a: <http://multiplantas.com/propiedades-del-roble/> [12/10/2017]

XTEC. [internet]. Disponible a: <http://www.xtec.cat/~fturmo/d108/arbustos/esbarzer.htm> [12/10/2017]

MONTSERRAT ENRICH. [internet]. Disponible a: <http://www.gastronomiasalvatge.com/2012/08/lesbarzer-dolor-i-dolcor.html> [12/10/2017]

MULTIPLANTAS. [internet]. Disponible a: <http://multiplantas.com/propiedades-del-helechomacho/> [12/10/2017]

ASTURNATURA. [internet]. Disponible a: <https://www.asturnatura.com/especie/laurus-nobilis.html> [12/10/2017]

JOAN PEREZ ALBERO. [internet]. Disponible a: <http://carrasdebeneixama.blogspot.com.es/2013/06/les-molses.html> [15/10/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cas-ub/especie/4694.html> [15/10/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cas-ub/especie/4534.html> [15/10/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cat-ub/especie/4472.html> [15/10/2017]

SARA. [internet]. Disponible a: <http://caminantentreplantes.blogspot.com.es/2012/11/arc-blanc.html> [15/10/2017]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. [internet]. Disponible a: <http://herbarivirtual.uib.es/cas-ub/especie/4121.html> [15/10/2017]

UNIVERSITAT DE LLEIDA. [internet]. Disponible a: http://botanicavirtual.udl.es/fam/fagacies/quercus_ilex.htm [15/10/2017]

JOSEP M. PANAREDA. [internet]. Disponible a: http://www.dumalis.cat/my_xxi_6b.html [15/10/2017]

HOGARMANIA. [internet]. Disponible a: <https://www.hogarmania.com/salud/salud-familiar/remedios-naturales/200910/lavanda-6042.html> [15/10/2017]

SAURA I MAS, S. *Usos i cultura popular de les plantes a les Gavarres*. Girona: Biblioteca Lluís Esteve, 2009.

BLOGS. [internet]. Disponible a: <https://blogs.ua.es/contrarreforma/el-concilio-de-trento/> [11/12/2017]